

LØGNDETEKTOR

Bruk av polygrafter i straffesaker?

Kandidatnr: 216

Veileder: John Christian Elden

Leveringsfrist: 25. april 2005

Til sammen 17 465 ord

25.04.2005

Innholdsfortegnelse

1	<u>INNLEDNING</u>	1
1.1	MATERIELT RIKTIGE DOMMER	1
1.2	PROBLEMSTILLING	2
1.3	BEGREPSAVKLARING	2
1.4	PRESISERINGER	2
1.5	METODE	2
1.6	VIDERE FREMSTILLING	3
2	<u>BAKGRUNN</u>	3
2.1	JUSTISMORD	3
2.2	GJENOPPTAKELSESKOMMISJONEN	4
2.3	VITENSKAPELIG ESTIMERING	5
2.4	LØGN OG SANNHET	6
2.5	KROPPSSPRÅK	6
3	<u>LØGNDETEKTORBEVIS</u>	8
3.1	HVA ER LØGNTESTING MED POLYGRAF?	8
3.2	DEFINISJON	8
3.3	DET VITENSKAPELIGE GRUNNLAGET	9
3.4	RELEVANT – IRRELEVANT METODEN	10
3.5	DIRIGERT LØGNTEST	11
3.6	KVALITETSSIKRING	13
3.7	OBJEKTIVITET	14
3.8	TREFFSIKKERHET	14
3.9	GJENNOMFØRINGEN	15
3.10	AUTOMATISK COMPUTERBASERT STATISTISK DISKRIMINANTANALYSE	17
3.11	MULIGE FEILKILDER	18
3.12	LØGNDETEKTOR VS. KROPPSSPRÅK	18
4	<u>UTGANGSPUNKT FOR BEVISFØRSEL - FRI BEVISFØRING</u>	19

4.1	GRUNNPRINSIPP	19
4.2	FRI BEVISFØRSEL I EMK	20
4.3	HENSYN BAK PRINSIPPET	21
4.4	BEVISSTYRKE	21
4.5	UNNTAK	22
5	<u>GJELDENE RETTSTILSTAND I NORGE</u>	23
5.1	RT. 1996 s. 1114	23
5.2	SENERE AVGJØRELSER	24
5.3	ULOVFESTET BEVISFORBUD	25
5.4	STRPL. § 92 ANNET LEDD 2. PUNKTUM	25
5.5	FORUTSETNING FOR VIDERE DRØFTELSE	26
5.6	PERSONVERNHEMNET	26
5.7	SIKTEDE SAMTYKKER	27
5.8	SIKTEDE BER OM Å BLI TESTET	27
5.9	PROBLEM VED Å AVGRENSE BRUKEN	28
5.10	BEVIS FOR TILTALTES USKYLD	29
5.11	OBJEKTIVITET I STRAFFEPROSSEN	30
6	<u>FORHOLD TIL EMK</u>	30
6.1	RESULTAT AV EMDS BEHANDLING	31
7	<u>DE LEGE FERENDA</u>	32
8	<u>INTERNASJONAL PRAKSIS</u>	32
8.1	EUROPA	33
8.2	NORDEN	34
8.3	USA	34
8.4	DEN AMERIKANSKE RETTSTILSTANDEN	35
8.5	FRYE V. UNITED STATES	35
8.6	THE FEDERAL RULES OF EVIDENCE	36
8.7	DAUBERT V. MERRELL DOW PHARMACEUTICALS, INC	37
8.8	PREJUDIKATSVIRKNINGER AV DAUBERT	38

8.9	UNITED STATES V. SCHEFFER	39
9	<u>VITENSKAPELIG BEVIS</u>	40
9.1	BEVISKRAFT	40
9.2	ER POLYGRAFTEST ET TROVERDIG BEVIS	40
9.3	PRE-TESTING	41
9.4	REGELVERK	42
9.5	AKSEPT AV POLYGRAFTESTING I DET VITENSKAPELIGE FAGMILJØET	43
9.6	SELVINKRIMINERING	44
9.7	JURY	45
9.8	BEVISSANNSYNLIGHET	46
9.9	NÅR SKAL POLYGRAFBEVIS KUNNE ANVENDES	46
9.10	HYPOTETISK UTFALL VED BRUK AV POLYGRAFBEVIS	47
10	<u>AVSLUTNING</u>	48
11	<u>LITTERATURLISTE</u>	51

1 Innledning

Oppgaven tar for seg det ulovfestede forbudet mot å anvende polygraftester som bevis i straffesaker. Oppgaven har derfor et straffeprosessuelt fokus.

1.1 Materielt riktige dommer

Et overordnet mål i norsk straffeprosess er at domstolsbehandlingen skal bidra til at det blir avsagt flest mulig materielt riktig dommer.¹ Dette vil spesielt gjøre seg gjeldende i straffesaker. I straffesaker kan domstolen ilegge straff, som er den mest inngripende sanksjonen som kan påføres et enkeltindivid. Straff er en så alvorlig rettsfølge at det fremstår som selvfølgelig at ingen skal bli uskyldig dømt. Rettspolitisk blir det ofte hevdet at det er bedre at ti skyldige går fri, enn at en uskyldig blir dømt.² I den norske straffeprosessen påligger det derfor påtalemyndigheten³ å føre bevis for at samtlige objektive og subjektive straffbarhetsvilkår⁴ er oppfylt. Først når dette er tilfellet, kan det ilegges straffesanksjoner. Under vurderingen skal enhver rimelig tvil komme tiltalte til gode.⁵ I noen straffesaker er det imidlertid få bevis, og det er vanskelig å finne tilstrekkelig bevist hva som er faktisk hendelsesforløp. For at utfallet av saken skal bli mest mulig korrekt, kan det derfor hevdes at alle bevis bør kunne legges frem for domstolen. Resultat fra løgndetektortesting kan være et bevis som kan bidra til å bedre opplysningen av en sak.

---

¹ Uomtvistet utgangspunkt, jf. Bla. Hov Rettergang 1 s. 72.

² Se Andenæs 1997 s. 96 flg.

³ Anklageprisnippet, grunnprinsipp om at påtalemyndigheten er ansvarlig for å reise påtale i straffesaker, jf. bla. Hov Rettergang I s. 87, jf. strpl. §63 jf. §38.

⁴ Om straffbarhetsvilkårene i Andenæs 1997 s. 140.

⁵ Prinsippet om at tvilen skal komme tiltalte til gode, In dupio Rem, Andenæs s. 96 flg.

1.2 Problemstilling

Problemstillingen i denne oppgaven er om hvorvidt det er berettiget å benytte moderne polygrafbaserte prosedyrer for troverdighetsvurdering i saker der tiltalte hevder sin uskyld og hvor det, objektivt sett, er svake tekniske bevis eller tvetydige vitneutsagn. Er løgndeteksjon med polygraf⁶ en testprosedyre som burde benyttes for å øke rettssikkerheten og beskytte bedre mot justismord? I så tilfelle, hvor sikker er polygrafbasert troverdighetsvurdering som vitenskapelig bevis, og finnes det hjemmel for å avskjære resultatet fra løgndetektortesting som bevis i straffesaker?

1.3 Begrepsavklaring

Det refereres undertiden både til løgndetektortesting og polygraffesting. I denne oppgaven vil disse begrepene bli brukt om hverandre, og bety det samme. De refererer begge til psykologiske prosedyrer, der polygrafutstyr for måling av definerte fysiologiske funksjoner er et nødvendig hjelpemiddel til å fremskaffe objektivt målbare kriterier på troverdighet eller løgnaktighet.⁷

1.4 Presiseringer

Fremstillingen avgrenses mot problemstillinger som kan oppstå i forhold til bruk av løgndetektor som bevis i sivile saker. Selv om oppgaven er begrenset til rettstillingen i straffesaker, vil sivilprosessuelt materiale bli brukt som rettslige argumenter i de tilfeller det anses relevant. Videre vil jeg hovedsakelig drøfte bruken i forhold til siktede, og fokusere på de tilfeller siktede samtykker til, eller selv ber om å bli løgntestet. Det avgrenses derfor mot å drøfte løgntesting av fornærmede, vitner osv.

1.5 Metode

Oppgaven tar sikte på å drøfte gjeldende rett på området ved bruk av alminnelig juridisk metode. Bevisavskjæring av løgndetektor i straffesaker, er ikke regulert i lov. Rettspraksis vil derfor være en vesentlig rettskildefaktor. Når det gjelder

---

⁶ Et instrument som registrerer fysiologiske forandringer i kroppen, jf. Lov og Rett 1998 s. 65 1. avsnitt.

⁷ Løgndetektorens funksjon og virkemåte beskrives nærmere under pkt. 3.

løgndetektortesting som bevis er den mest sentrale dommen Rt. 1996 side 1114. Dommen er forøvrig utgangspunktet for gjeldende rett på området. At en Høyesterettsavgjørelse på denne måten kan gi uttrykk for gjeldende rett, er uomtvistet.⁸

Spørsmål om bruk av løgndetektor har tradisjonelt ikke blitt viet stor oppmerksomhet verken i domstolen, av lovgiver eller i norsk rettsteori. Det er derfor i relativt stor utstrekning gjort bruk av utenlandske rettskilder. Det er klart at disse ikke får direkte relevans som rettskilde i norsk rett, men de reelle hensyn som kan trekkes ut fra disse vil bli brukt som relevante argumenter. Disse blir derfor å betrakte som reelle hensyn, som vil kunne spille en viktig rolle på dette området som er fattig på andre rettskildefaktorer. De reelle hensyn vil i mange tilfeller derfor ha stor betydning for forståelsen av de enkelte rettskildefaktorene.⁹

1.6 Videre fremstilling

I det følgende vil temaet bli belyst i forhold til grunnprinsippet om fri bevisførsel. Deretter kommer en fyldig faktadel som tar for seg hva lögntesting med polygraf er. Videre vil det ulovfestede forbudet mot bruk av lögntesting vurderes, for til slutt å sette temaet i en de lege ferenda drøftelse. For å belyse denne drøftelsen, vil jeg også trekke inn internasjonal praksis.

2 Bakgrunn

2.1 Justismord

Det er det klare utgangspunkt at de aller fleste straffesaker fører til en korrekt dom. Gjennom tidene har vi dessverre vært vitne til at dette ikke alltid er tilfellet, og uskyldige personer har blitt dømt. Det hører imidlertid til sjeldenheten at slike justismord avdekkes. Det kan være store mørketall, men det er nesten umulig å anslå omfanget av begåtte justismord.

---

⁸ Se Eckhoff Rettskildelære side 192 flg.

⁹ Se Eckhoff Rettskildelære side 371 flg.

Professor dr. Juris Anders Bratholm og førsteamanuensis dr. Juris Ulf Stridbeck ved det juridiske fakultet i Oslo uttalte i 1996 til Universitas¹⁰ at minst 144 personer kunne ha blitt uskyldig dømt ved norske domstoler de siste ti årene. Dette hevdet de med bakgrunn i en undersøkelse de to utførte frem til i 1995. Blant de 144 som skulle ha vært uskyldig dømt, var fem dømt for voldtekt og fire for forsettlig drap. Den nevnte undersøkelsen ble utført ved at Bratholm og Stridbeck sendte ut et spørreskjema til 258 forsvarsadvokater. 125 av de spurte advokatene svarte på spørsmålene. I følge Universitas hadde 49 av advokatene opplevd at en person de selv mente var uskyldig, ble dømt. Svarene ble gitt ut fra advokatenes erfaring og følelse, og undersøkelsens riktighet forutsatte at dette var troverdige opplysninger. Måten undersøkelsen ble utført på medførte helt klart et metodeproblem, fordi svarene var uttrykk for forsvarerens subjektive vurderinger av saken. En annen svakhet ved undersøkelsen, er at den pågikk frem til 1. august 1995. Etter dette innførte Norge den obligatoriske to-instansordningen slik vi kjenner den i dag. Det kan derfor stilles spørsmål om undersøkelsen ville fått et annet utfall dersom den hadde vært utført etter dette. Undersøkelsen er nok derfor neppe mer enn en indikasjon.

2.2 Gjenopptakelseskommissjonen

Det er allikevel ingenting som tyder på at justismord er et fenomen som ikke eksisterer. Snarere tvert i mot. Tar man for eksempel norsk media, advokater, dømte, kriminalomsorgen og også justisdepartementet på ordet, er det flere norske straffesaker hvor spørsmålet om justismord er brennhett. I denne sammenheng kan flere eksempel nevnes; Hossain-saken, Orderudsaken og Torgersen-saken.¹¹ Den mest kjente justismordsaken i Norge er nok "Liland-saken". Per Liland ble dømt for dobbeltdrap og frikjent 25 år senere. Da hadde han sonet dommen. Det tilhører sjeldenheten at vi er vitne til at uskyldige mennesker som er dømt, og senere får bedyret sin uskyld som Per

---

¹⁰ Se Artikkel "Uskyldig dømt" i Universitas 20. nov. 1996 av Marte Ramborg.

¹¹ Fredrik Fasting Torgersen ble i 1958 dømt til 21 års fengsel og 10 års sikring for drapet på Rigmor Johansen. Han har hele tiden hevdet sin uskyld. I 1976 og 2001 avviste HR krav om gjenopptakelse av saken. En tredje begjæring er nå under behandling av justismordkommissjonen.

Liland. Med bakgrunn i det overnevnte kan det imidlertid herske liten tvil om at det også i Norge finnes personer som er uskyldig dømt. At spørsmålet også eksisterer hos lovgiver må delvis være en av grunnene til at Norge ved revisjon av straffeprosesslovens kap. 27. 1. januar 2004 opprettet kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker (Justismordkommisjonen). ”Gjenopptakelseskommisjonen er et bredt sammensatt, uavhengig organ. Den har som oppgave å sikre en objektiv vurdering om det er grunn til å tvile på om dommen i en straffesak som begjæres gjenopptatt, er korrekt. Kommisjonen skal avgjøre om vilkårene for gjenopptakelse er til stede.”, jf. Presentasjon av organet på deres hjemmeside.¹² Siden i fjor har Gjenopptakelseskommisjonen mottatt et stort antall saker, og pågangen av saker er dobbelt så stor som departementet hadde forventet. Opprettelsen av Gjenopptakelseskommisjonen, sammenholdt med det uventet store antallet henvendelser, forteller derfor i det minste noe om omfanget av troen på justismordets eksistens.

2.3 Vitenskapelig estimering

En vitenskapelig estimering av omfanget mangler fortsatt. Den ville kreve et mangfold av metodiske tilnærminger. En måte vil kunne være at et representativt antall avsagte dommer i straffesaker ble gjennomgått med sikte på hvor ofte det ble fremskaffet nye bevis som kunne undergrave den opprinnelige domsslutningen. En annen tilnærming kunne være å gjennomgå bevisvurderingen i domsslutningen i et representativt antall straffesaker med fallende dom et antall år etterpå for å se om ny kunnskap kunne omstøte den opprinnelige bevisvurderingen, eller om det er overveiende sannsynlig at juryen hadde lagt urimelig vekt på enkelte indisier. Uansett er neppe Domstolen selv rette instans til å vurdere sin feilbarlighet. Sannsynligvis er antallet justismord høyere enn rettspleiens representanter liker å tro. Det tyder antallet saker for Gjenopptakelseskommisjonen på. Dette blir bare hypoteser. Til syvende og sist er det bare den tiltalte eller den dømte som kjenner sin egen historie. Hva er løgn, hva er sant? Det eneste vi vet, er at én uskyldig dømt er én for mange.

---

¹² Se organets hjemmeside www.gjenopptakelse.no.

2.4 Løgn og sannhet

For å hindre at uskyldige blir dømt er derfor vurdering av troverdighet, og adgang til å føre bevis for sin uskyld en viktig side i mange straffesaker. I flere saker hevder tiltalte å ikke ha noe å skjule, uten å bli trodd. I slike saker blir det ofte tiltaltes ord mot påtalemyndighetens beviser. For å avgjøre om en person er troverdig når han eller hun hevder sin uskyld, har vi tradisjonelt benyttet oss av en vurdering av personens kroppsspråk som et tillegg til det bevismateriale som måtte foreligge i en sak.

2.5 Kroppsspråk

Kroppsspråket kan derfor få en avgjørende effekt på vurdering av troverdighet i spesielle saker der teknisk fellende bevis ikke er å fremdrive. Ordenes innhold og måten de sies på må i et slikt tilfelle vurderes. Dessverre har omfattende forskning vist at slike vurderinger neppe gir noen fasit på hvordan en løgner eller troverdig person fremtrer, med henvisning til kroppsspråket.¹³ Det vil alltid være en viss fare for feilvurdering når vi bedømmer troverdigheten i andre personers utsagn med henvisning til deres kroppsspråk (utseende, klesdrakt, ansiktsmimikk, tonefall, kroppsholdning, dannelses, etc.). Dersom vedkommende ikke blir trodd på sitt kroppsspråk i spesielle straffesaker der andre og sterkere bevis mangler, kan usikkerheten medføre fare for at tiltalte kan komme i faktisk rettsnød og i ytterste konsekvens blir uskyldig dømt.

I 1985 publiserte amerikaneren Paul Ekman en populær vitenskapelig bok om tegn på løgn. Den begynner med å minne om en av historiens mest kjente feilvurderinger av en annens troverdighet. Den 15. September 1938 møtte den tyske rikskansleren Adolf Hitler og Neville Chamberlain, Storbritannias statsminister til et avgjørende møte i en siste sjanse å unngå en ny verdenskrig. Chamberlain overbeviste etter møtet de tsjekkiske myndighetene om at freden var sikret om de etterkom Hitlers krav om grensejusteringer. Noen dager senere imøtegikk Chamberlain skeptikerne i sitt Parlament med å hevde sitt personlige inntrykk av Hitler som en ordholden mann. Det viste seg veldig snart at dette inntrykket var en katastrofal feilvurdering. Hitler hadde

---

¹³ Se Løgn og troverdighet – Vurdering basert på vitenskapelige metoder av Sven Svebak s. 35.

allerede utarbeidet timeplanen for et overraskende angrep på Tsjekkoslovakia.¹⁴ Dette er en god illustrasjon, blant annet på at løgnaktighet er vanskelig å vurdere.

Noen sinnslidelser har løgnaktighet som et av flere kjennetegn. Det mest nærliggende er antisosial personlighetsforstyrrelse – psykopati, men en rekke av de andre personlighetsforstyrrelsene har også løgnaktighet som et av mange diagnostiske kjennetegn. Et personlighetstrekk er imidlertid i seg selv ikke noe bevis på løgnaktighet i en konkret sak. Selv en vanligvis løgnaktig psykopat kan være uskyldig i en konkret anklage. Også mentalt friske mennesker lyver. Det er nok mange som har kommet med en ”hvit” løgn for eksempel for å ta vare på et annet menneske, en relasjon til et annet menneske eller et truet selvilde.

Når karaktertrekk i seg selv ikke kan avgjøre om vedkommende er troverdig, har folk flest oppfatninger om at bestemte måter å tale på er tegn på løgnaktighet. Eksempler kan være nøling, dårlig artikulering, høyt stemmeleie, pauser, smil, et unnvikende blikk, blinking, gestikulering og stadig skifte av kroppsholdning inkludert uro i fingrer, armer, ben og føtter. I følge flere studier er det neppe så enkelt, og det er dessuten veldig vanskelig å agere et troverdig kroppsspråk. Det må derfor kunne hevdes at kroppsspråk er en høyst usikker kilde til å avgjøre om en person er troverdig eller ikke. I de senere årene er det utført flere studier av treffsikkerheten hos mennesker i yrker som krever vurdering av andres troverdighet. Resultatene viser en sørgelig dårlig treffsikkerhet når vurderingen bygger på lydbåndopptak fra avhør.¹⁵ Samlet treffsikkerhet var på bare 45 – til maksimalt 65 prosent. Til tross for metodens – vurdering av kroppsspråket – mange usikkerhetsmomenter, er det ofte det vi sitter igjen med – også i domstolen.

Det finnes altså ingen fasit på hvem som lyver eller hvordan man lyver som lar seg avlese i vedkommendes kroppsspråk, eller i bestemte personlighetstrekk. Ville det ikke da være flott å ha en maskin og en testprosedyre som kunne avdekke om en person lyver eller ikke?

---

¹⁴ Se Løgn og Troverdighet – vurderinger basert på vitenskapelige metoder NRK av Sven Svebak s. 33.

¹⁵ Jf. fotnote 13 & 14, s. 35.

3 Løgn-detektorbevis

3.1 Hva er løgntesting med polygraf?

Folk flest har mest sannsynlig en egen oppfatning fra filmer og TV om hva løgntesting er (løgn-detektor). Disse oppfatningene gir ikke nødvendigvis et riktig bilde av hva løgntestprosedyrer med polygraf faktisk er og hvordan slike prosedyrer virker. Tabloid bruk av polygrafteknikker i slike sammenhenger i underholdningsprogrammer fokuserer hovedsakelig på utstyr, fysiologiske kurver og enkle ”relevante” spørsmål. De viser ikke det omstendelig konstruerte nettet av relevante spørsmål, kontrollspørsmål og nøytrale spørsmål som brukes på bestemte måter og i definerte sekvenser i reelle tester. De viser heller ikke den presise defineringen av fysiologiske reaksjoner under ulike spørsmål, og heller ikke de statistiske analysene som avgjør om reaksjoner på relevante spørsmål er større eller mindre enn reaksjoner på kontrollspørsmål. Slike omstendelige prosedyrer er avgjørende for den psykologiske konstruksjonen av løgntester, men de har neppe noen underholdningsverdi og blir derfor aldri vist i sin fulle bredde i massemedia.

Polygrafteknikker brukes daglig i en rekke sammenhenger særlig i sykehus, til diagnostikk og overvåking av syke, men slik bruk av polygrafutstyr har ikke noe med løgntesting å gjøre. Det kreves grundig skolering for å forstå hva som gjør polygrafteknikk til en løgntest, og det er derfor en forutsetning for oppgaven å se nærmere på løgn-detektorens konstruksjon og virkemåte.

3.2 Definisjon

Det er vanlig å definere en løgn-detektor ved det tekniske utstyret med polygrafen, men da er det satt ensidig fokus på det tekniske utstyret. Dette utstyret er et transportabelt laboratorium knyttet til en spesialbygget computer som registrerer fysiologiske forandringer i kroppen. De fysiologiske forhold som måles er pustereaksjoner gjennom omkretsforandringer i overkropp og abdomen, og hudens elektriske ledningsevne basert på grad av svetteutskillelse på innsiden av midtsegmentet på peke- og langfinger. Dessuten måles blodgjennomstrømminger i en fingertupp og relative endringer i blodtrykket.¹⁶ Reaksjonene måles kontinuerlig under testopptak, og markeringer i

---

¹⁶ Se Lov og rett nr. 2 1998, Bruk av løgn-detektor i straffesaker av Svebak og Bratholm s. 65, jf. Rt. 1996 s. 1114 def. ”et transportabelt laboratorium”.

computeren viser hendelser i forbindelse med spørsmålene som stilles og svar som gis. Ved vurderingen av fysiologiske reaksjoner legges det til grunn at en person som lyver vil ha andre fysiologiske forandringer på relevante spørsmål enn på kontrollspørsmål, sammenlignet med en som er troverdig. Det utføres minst tre testopptak ved at elektroder kobler vedkommende som testes til polygrafan (måleinstrumentet) som igjen er koblet til computeren. Denne registrerer fysiologiske forandringer og kan vise disse endringene som kurver på dataskjermen sammen med tidsmarkører for ulike spørsmål. Slik visning av reaksjoner er ikke nødvendig for de statistiske analysene som computeren kan instrueres til å utføre etter testopptakene, men de kan være avgjørende for at testeren kan definere feilkilder som ikke skal få påvirke analysene. Hvilke feilkilder dette kan være blir belyst i pkt. 3.9.

Hvorvidt målingene som kommer frem av selve testen er nøyaktig, er ikke omdiskutert i teorien. De kritiske spørsmålene som stilles til denne type løgntesting, gjelder først og fremst i forhold til det vitenskapelige grunnlaget for en slik test, og testens faktiske pålitelighet. Videre blir det ofte stilt spørsmålstegn til om tolkningen som testeren gjør av data fra testen, gir et sikkert nok grunnlag til å kunne gi et korrekt bilde av troverdigheten til den som testes.

3.3 Det vitenskapelige grunnlaget

Løgndetektorprosedyren og selve maskinen har røtter så langt tilbake i tid som til 1890-årene da den italienske legen Cesare Lombroso utførte de første tester av kriminelle med bruk av polygrafteknikker.¹⁷ Løgntestprosedyrer ble stadig mer gjenstand for forskning og praktisk anvendelse utover i 1930-årene¹⁸, og har gjennom tidene utviklet seg til å bestå av tre hovedgrupper av metoder for å gjennomføre løgndetektortester på.¹⁹ Disse metodene er ”relevant – irrelevant teknikken”, ”kontrollspørsmål teknikken” og ”dirigert løgntest”. Den mest moderne varianten av løgndetektorprosedyren er den siste,

---

¹⁷ Se James Allan Matte: *Forensic psychophysiology: Using the polygraph: Scientific truth verification - lie detection*, s. 12-14.

¹⁸ Se British Columbia Civil Liberties Asso. Paper, *The polygraph as a truth detector*.

¹⁹ Se Charles Robert Honts & Bruce D. Quick, *The Polygraph in 1995: Progress in Science and the Law*.

dirigert løgntest²⁰. Den stiller mindre krav til testeren om evne til psykologisk manipulering av testpersonen, og den kan derfor hevdes å være mest objektiv. I skrivende stund er det kun cand. psychol., dr. philos. Sven Svebak ved NTNU (professor i medisin og psykologi) som utfører moderne løgndetektortesting i Norge.²¹ Han har tidligere benyttet begge de sistnevnte metodene i løgntesting, men har i de senere år utelukkende gått over til å bruke dirigert løgntest som metode. Dirigert løgntest er i stor grad sammenfallende med kontrollspørsmål metoden. Jeg finner derfor ikke grunn til å skille mellom disse metodene, da dette skillet ikke vil ha noen betydning for oppgaven.

3.4 Relevant – irrelevant metoden

Relevant – irrelevant test ("Guilty knowledge test") er den eldste metoden innen polygraftesting. Denne metoden har sitt utspring i teorien om at en skyldig har spesielle kunnskaper om åsted og den aktuelle kriminelle handlingen som uskyldige ikke har. Den skyldige må nødvendigvis ha vært på åstedet eller utført spesielle handlinger av avgjørende betydning for en konkret forbrytelse, mens uskyldige ikke har slike erfaringer. Derfor vil enkelte tema eller fakta-detajler være mer psykologisk utfordrende for en skyldig enn for en uskyldig. Den som er uskyldig, vil ganske enkelt ikke vite forskjell på tema og fakta med spesiell relevans for en kriminell handling og de som ikke er det, mens den som er skyldig vil vite hva som er relevant for saken. Den som testes vil respondere sterkere i sine fysiologiske reaksjoner på relevante spørsmål, enn på irrelevante spørsmål, dersom vedkommende er skyldig. Relevante spørsmål i en slik test kan være konkrete spørsmål om gjenstander på åstedet, eller om objekter som overtrederen må ha benyttet til å begå f. eks. et bestemt drap. Andre relevante spørsmål kan omfatte detaljer på stedet der et lik ble funnet etter å ha blitt drept. Irrelevante spørsmål kan være om mer eller mindre relaterte objekter eller situasjoner, men de må

---

²⁰ Blir beskrevet under pkt. 3.3

²¹ Se Rt. 1996 s. 1114 "...professor i medisin ved Universitetet i Trondheim dr. philos Sven Svebak. Professor Svebak har utstyr for slike målinger av fysiologiske reaksjoner, og har erfaring og innsikt i dette, blant annet fra studier hos en av USA's ledende eksperter på polygraftester, professor David C. Raskin".

mangle detaljer om forhold som stemmer med fakta i den konkrete saken. En uskyldig vil reagere likt på alle spørsmål, mens en skyldig vil reagere systematisk sterkere på spørsmål om forhold som gjelder den kriminelle handlingen. Resultatet av en relevant – irrelevant polygrafterst vil derfor bestå av analyser av forskjellene i de fysiologiske reaksjonene som oppstår under og umiddelbart etter relevante og irrelevante spørsmål. I teorien bak en slik polygrafterst vil en som snakker sant produsere like, men ikke identiske, fysiologiske reaksjoner til relevante og irrelevante spørsmål. Det er under denne testen antatt at en som lyver vil vise såpass store forskjeller i reaksjonene til de relevante og irrelevante spørsmålene at disse klart vil kunne vise om en person er troverdig eller ikke. Denne metoden er praktisk talt ikke lengre i bruk. Grunnen til at man i dag har gått bort fra denne teknikken er at den regnes som mindre tilgjengelig i praktisk etterforskning enn de andre metodene.²² En vesentlig grunn for dette er at risikoen for at også uskyldige kan ha fått kunnskap gjennom massemedia eller på annen måte fått kjennskap om detaljer av spesiell betydning for en konkret straffesak. Jo åpnere et moderne samfunn blir, desto mindre vil garantien være for at bare den skyldige og etterforskerne vet noe om spesielle forhold på et åsted og om hvordan en handling faktisk ble utført. Dermed mister denne metoden evne til å skille sikkert mellom den skyldige og uskyldige. Disse forhold har derfor ødelagt muligheten til å benytte en løgntestmetode som mange bedømmer som den beste rent metodisk sett.²³

3.5 Dirigert løgntest

Utgangspunktet for utføring av en moderne polygrafterst med vitenskapelig forankring, er at den gjennomføres i samsvar med presist definerte prosedyrer som er utviklet gjennom nesten hundre års forskning.

En dirigert løgntest gjennomføres med minst tre sett av spørsmål. Som i andre varianter av løgntester må noen spørsmål være relevante for en straffbar handling som vedkommende er mistenkt for å ha begått. Det er typisk at en dirigert løgntest kan ha fire relevante spørsmål. De må være presise, handlingsorienterte og med fokus på den

---

²² Se James R. McCall, Misconceptions and Reevaluation – Polygraph admissibility After Rock and Daubert s. 44 (R-I teknikken mangler på aksept i det vitenskapelige miljøet).

²³ Farwell, The truth will out s. 531 – 547.

aktuelle anklagen. Noen av spørsmålene kan være meget fokuserte, mens andre kan være mer generelt formulert. Et eksempel på et fokusert spørsmål i en sedelighetssak kan være ”Hadde du din penis inne i skjeden til NN om kvelden den 18. september?” I enkelte saker kan det være aktuelt å inkludere et mer generelt spørsmål slik som ”Har du noen gang utført seksuelle handlinger med NN mot hennes samtykke?” Et annet sett med spørsmål er vanligvis tre kontrollspørsmål. De skal ideelt hente sitt innhold fra andre faser i siktedes liv. Disse spørsmål skal ha en klar ego-utfordrende karakter og gjerne være slik at de ikke kan rapporteres til utenforstående uten å være et brudd på personvernet eller taushetsplikten i et klientforhold. De kan berøre moralske tabu, brudd på etiske normer som vektlegges av den siktede, noe som vedkommende en gang har gjort eller sagt, og som har vekket dårlig samvittighet eller andre former for ubehagelige ettertanker. Det kan være hendelser og handlinger vedkommende aldri har snakket med andre om etterpå av grunner som berøre selvbildet og aktverdigheten. Noen personer har psykopatiske karaktertrekk og mangler empatisk evne så vel som samvittighet. Da må slike spørsmål formes på en måte som truer deres selvbilde av å ha kontroll over andre, deres evne til å manipulere eller ydmyke andre eller fremstå på en måte som er mindre aktverdig enn de ideelt skulle like. Det er avgjørende for en god polygraffest at testeren har evne til å føre en samtale som kan konstruere gode kontrollspørsmål. De må nødvendigvis skreddersyes til en bestemt testperson, ikke til en bestemt sak. Et godt kontrollspørsmål kan for en bestemt testperson være: ”Har du noen gang hatt samleie med XX mens du har vært gift med YY?” Et slikt kontrollspørsmål er bare godt dersom det kommer fram av samtalen at testpersonen har begått slik utroskap og har holdt dette hemmelig for sin ektefelle. I tillegg må det være klart at vedkommende angrer.

Navnet ”dirigert løgntest” kommer av at testpersonen blir instruert av testeren til å svare med ”Nei” på kontrollspørsmål, altså svare med en løgn. Logisk sett er en slik løgn å se på som en mulig parallell til at testpersonen kan svare med løgn på relevante spørsmål. Teoretisk antas det at løgn i svar på kontrollspørsmål er mer fysiologisk aktiverende enn sanne svar på relevante spørsmål. Motsatt er det antatt at løgnaktige svar på relevante spørsmål vil vekke større fysiologiske reaksjoner enn reaksjonene som kommer på løgnaktige svar på kontrollspørsmål. Empirisk forskning har vist sterk støtte til disse antagelsene. Moderne bruk av polygrafteknikker koblet til digitaliserte fysiologiske målinger har dessuten vist større følsomhet for forskjeller mellom relevante og kontrollspørsmål hos personer som generelt er lite fysiologisk reaktive, slik som

psykopater. Allerede i 1978 dokumenterte professor David Raskin og Robert Hare at psykopatiske kriminelle lot seg avsløre like godt som andre kriminelle med slike polygrafteknikker.²⁴ Et tredje sett med vanligvis to nøytrale spørsmål er med for å hjelpe testeren til å bedømme om kontrollspørsmål er mer ego-involverende enn nøytrale spørsmål. Sistnevnte skal ikke vekke nevneverdige fysiologiske reaksjoner, mens kontrollspørsmål skal vekke slike reaksjoner. Nøytrale spørsmål er derfor med for å kvalitetssikre kontrollspørsmål, men de benyttes ikke i statistiske analyser når en test er gjennomført. Et eksempel på et nøytralt spørsmål kan være ”Et ditt rette navn NN?” Slike spørsmål trenger ikke nødvendigvis å være nøytrale. De må kvalitetssikres, f. eks. ved å kontrollspørre om testpersonen noen gang har hatt problemer med at foreldre valgte å kalle personen med sitt navn. Nøytrale spørsmål må kjennes subjektivt nøytrale for den som skal testes. Det er ikke nok at testeren tror de er nøytrale.

3.6 Kvalitetssikring

For at en dirigert løgntest skal være av best mulig kvalitet, forutsettes det som i enhver annen polygrafftest at den som tester er godt skolert til å utføre en slik test. Generelt kan det sies at den som utfører løgntester må ha spesielt god evne til å etablere gode ego-involverende kontrollspørsmål, presise handlingsorienterte relevante spørsmål, og ha god evne til å eliminere mulige feilkilder under selve testopptaket. Etersom kravet til gode psykologiske kontrollspørsmål er så omfattende, lar ikke en slik test seg gjennomføre av personer uten psykologisk skoling. Denne skoleringen bør bestå i gode kunnskaper om forskningsmetoder inkludert kontrollprosedyrer, og evne til å forstå hvordan ulike motoriske og tekniske feilkilder kan korrumpere en test. Det kan derfor fremstå som et problem under spørsmålet om bevisverdien av en løgntest, at det ikke eksisterer klare regler/retningslinjer for hvem som kan utføre en slik test, og på hvilke vilkår. Denne problemstillingen vil bli belyst ytterligere i pkt. 10.4.

---

²⁴ Se Raskin, D. C., Hare R. D., Psychopathy and detection of deception in a prison population, Psychophysiology s. 126-136.

3.7 Objektivitet

For at testprosedyren ikke skal påvirkes av preferanser for et bestemt utfall hos den som utfører testen, er det datamaskinen selv som innhenter de fysiologiske reaksjonene som lagres automatisk. Disse knyttes sammen med svar på spørsmål som datamaskinen presenterer f. eks. hver 20. sekund. Disse leses av testeren som markerer når høytlesingen av et spørsmål starter, når spørsmålet er ferdig og når den som testes avgir svar (ja eller nei). Instruksjonene til datamaskinen gis fra tastaturet og kan dokumenteres sammen med all annen informasjon om testens prosedyre og fysiologiske reaksjoner.

3.8 Treffsikkerhet

Resultater fra feltstudier med høy vitenskapelig kvalitet og en uavhengig "fasit" viser at en profesjonelt gjennomført løgntest har en gjennomsnittlig treffsikkerhet på minst 90 % i konklusjoner om troverdighet (løgnaktighet). Blant annet var dette konklusjonen når bruken av løgndetektor ble vurdert av det amerikanske tidsskriftet "Journal of Forensic Sciences". Deres hovedkonklusjon var at metoden har minst 90 % treffsikkerhet når den anvendes profesjonelt i reelle saker.²⁵ The American Polygraph Association har utgitt et kompendium som inneholder flere studier av treffsikkerheten ved bruk av løgndetektor.²⁶ Kompendiet inneholder 80 forskningsprosjekt, som er publisert siden 1980. Disse forskningsstudiene består av i alt 6 380 utførte polygraftester. Prosjektene viser også en treffsikkerhet på over 90 %. The American Polygraph Assosiation viser forøvrig til over 250 studier utført vedrørende treffsikkerheten ved bruk av løgndetektor gjort de siste 25 årene. Alle viser en treffsikkerhet godt over 90%.²⁷ Selv om polygrafteknikken viser seg å være relativt nøyaktig, kan det selvfølgelig oppstå feil og faktisk treffsikkerhet er vanskelig å måle. I de reelle sakene er det kun testpersonen som

---

²⁵ Se Lov og rett nr. 2 1998, Bruk av løgndetektor i straffesaker av Bratholm og Svebak s.65.

²⁶ Se hjemmeside på internet, American Polygraph Association "Research studies" www.polygraph.org.

²⁷ Se også Charles Robert Honts & Bruce D. Quick, The polygraph in 1995 Progress in Science and the Law, Honts & Perry s. 360 flg, Imwinkelried & McCall s. 1055 flg., James A. Matte's compendium note 10, David C. Raskin The polygraph in 1986: Scientific, Professional and Legal Issues Surrounding Application and Acceptance of Polygraph Evidence Utha Law Rev, 29, 43 1986.

positivt vet hva som er troverdig og ikke. Det er ikke sikkert at de fysiologiske utslagene er de samme som ved de tilfeller der ”kriminelle handlinger” er konstruert som lek i laboratorieeksperimenter. Det er et generelt inntrykk fra laboratorieeksperimenter at deres treffsikkerhet ligger noe over treffsikkerheten når løgntestprosedyrer benyttes i reelle straffesaker. I førstnevnte studier kan treffsikkerheten nærme seg 80 %, mens gode feltstudier gjerne har treffsikkerhet på rundt 97-98 %. Her ligger en kilde til diskusjon om treffsikkerheten.²⁸ Motstandere av løgndektoren har hevdet at polygraftesting ikke gir uttrykk for et klarere svar enn en astrologisk oversikt.²⁹ Denne ”kampen” består først og fremst mellom de som mener forskningen som er gjort på området er pålitelig og gir uttrykk for en treffsikkerhet opp mot over 90%, og den gruppen fagfolk som mener treffsikkerheten i en løgndektortest nødvendigvis ikke lar seg teste eller er langt under 90%.³⁰ Den sterke uenigheten om treffsikkerheten og løgndektorens vitenskapelig grunnlag, har også stort sett vært hovedtvisten i spørsmålet om løgndektortesting skal tillates som vitenskapelig bevis i straffesaker.

3.9 Gjennomføringen

Gjennomføring av en løgntest krever utstrakt samarbeid med den som testes. Det er derfor i prinsippet ikke mulig å gjennomføre en god løgntest uten at den gjøres på frivillig grunnlag. I tillegg til samarbeid mellom den som tester og den som testes, må det for å gjennomføre en god vitenskapelig løgntest, foreligge ytterligere tre utgangspunkt. For det første må alle spørsmål være nøye avtalt med vedkommende som testes, før selve testen gjennomføres. Det er ikke tillatt å stille overraskende spørsmål i en løgntest ettersom overraskelse kan gi fysiologiske reaksjoner i seg selv. Slike

---

²⁸ Se bla Strong s. 909 flg.

²⁹ Se Savage, Let trial judges Decide – High Court Reject a per Se Rule on Polygraph Evidence, Honts & Perry ”Public information, and very often disinformation, on the field of polygraph virtually mandates the use of an expert witness if for nothing else then to dispel the myths about polygraphy emanating from the the popular media and from overly zealous supports and detractors” s. 363.

³⁰ Se bla.Lykken The case against Polygraph Testing, in the Polygraph Test: Lies Truth and Science s. 111 og 117.

spørsmål kaster ikke lys over troverdighet, men over evnen til å la seg overraske. Ved å på forhånd nøye avtale alle spørsmål, er det ikke mulig for testeren å påvirke fysiologiske reaksjoner hos klienten. For det andre må rekken av spørsmål stilles minst tre ganger. Til slutt må den innbyrdes rekkefølgen av kontrollspørsmålene og de relevante spørsmålene skifte over de tre³¹ testopptakene som er grunnlaget for analysen.

Vanligvis består en dirigert løgntest av fire relevante spørsmål, som beskrevet ovenfor. Prosedyren omfatter også tre kontrollspørsmål og to nøytrale spørsmål. I tillegg er det to innledende rutinespørsmål som har til hensikt å forsikre gjensidig at både tester og testperson allerede har en kontrakt om hvordan testopptaket skal gjennomføres, og de to spørsmålene gir dessuten testeren anledning til å oppfordring til sannferdighet. Reaksjonene fra disse to innledende spørsmålene og de to nøytrale spørsmålene inngår ikke i den statistiske analysen av troverdighet.

Det er vanlig at det gjennomføres en innledende prøve på de fysiologiske reaksjonene hos testpersonen før selve utformingen av spørsmål i løgntesten tar til. Denne innledende prøven har karakter av "lek" og kan be testpersonen om å velge et tall fra 1 til og med 7. Når tallet er valgt, meddeles tallet til testeren som så legger det inn i et eget program for måling av reaksjoner. Både testeren og den som testes vet at et svar vil være løgnaktig etter som testpersonen får beskjed om å lyve når det etterpå blir spurt om vedkommende valgte dette tallet. Prøven gjennomføres ved at testeren spør i tur og orden om vedkommende valgte tallet 1, tallet 2, etc. Og Testpersonen blir instruert til å svare benektende på alle syv spørsmål. Det er vanligvis meget klare forskjeller mellom reaksjoner på de seks sannferdige svarene og det syvende der svaret er løgnaktig. Denne testen gir testeren anledning til å bedømme fysiologisk reaktivitet, evne til samarbeid og ikke minst reaksjoner under løgnaktige svar. Denne innledende prøven har ikke betydning for selve løgntesten på annen måte enn at den bidrar til å gjøre klart for testpersonen at polygrafreaksjoner kommer på løgnaktige svar uten at testpersonen har noen sanselig kontakt eller kontroll over dem. For en som vet selv om sin uskyld, vil denne prosedyren øke trykgheten, mens en som vet om sin skyld i den konkrete straffesaken, vil bli desto mer utrygg på å bli avslørt i løgntesten som følger.

---

³¹ Utgangspunkt for test, se nedenfor.

3.10 Automatisk computerbasert statistisk diskriminantanalyse

De fem fysiologiske funksjonene som måles i en dirigert løgntest er respiratiske omkretsforandringer i thorax og abdomen, endringer i hudens elektriske ledningsevne på innsiden av midtsegmentet på peke- og langfinger, fluktuering i diastolisk blodtrykk og endringer i vasokonstriksjon i kapillærårer i langfingertuppen på den arm som ikke har utstyr for måling av blodtrykk. De to første fysiologiske funksjonene er det mulig å ha begrenset viljekontroll over, og de inkluderes spesielt for å fange opp mulige feilkilder fra bevegelser, hosting, etc. De øvrige parametere ligger helt utenfor viljens kontroll og er ikke sansbare for den som testes. Feilkilder kan skyldes bevegelser som også kan spores i disse parametere.

Testresultatene blir definert ved en objektiv computerbasert analyse av de fysiologiske reaksjonene med en statistisk teknikk som kalles diskriminantanalyse (med Bayes korreksjon), en anerkjent metode i moderne forskning. Den bygger på kriterier som er definert i polygrafens dataprogram, uten mulighet til påvirkning fra den som utfører testen.

En test er tilrettelagt slik at bare en person kan testes av gangen, og den har strenge metodekrav og kontrollbetingelser. Diskriminantanalysen benytter 60 parvise sammenlikninger av størrelser på fysiologiske reaksjoner i de fem funksjonene som nevnt ovenfor. Reaksjonene gjelder for hvert av de fire relevante spørsmålene og det nærmeste kontrollspørsmålet. For hvert testopptak blir det derfor beregnet forskjell i størrelse på 20 reaksjoner. En analyse består som sagt normalt av tre testopptak. En analyse omfatter derfor 60 parvise sammenlikninger der tilfeldighetenes spill ville medføre omtrent like mange ganger med større reaksjoner på relevante spørsmål som på kontrollspørsmål. Et systematisk avvik fra slike tilfeldige reaksjoner blir grunnlaget for beregning av hvor stor sannsynlighet det er for systematisk større reaksjoner på kontrollspørsmål enn på relevante spørsmål (støtte for troverdighet) i motsetning til større reaksjoner på relevante spørsmål enn på kontrollspørsmål (støtte til løgnaktighet).

Prosedyren forankres derfor i at en ikke troverdig person vil vise de største fysiologiske forandringer på benekting av forhold berørt av relevante spørsmål, mens den subjektive tryggheten i konfrontasjon med kontrollspørsmålene gir mindre fysiologiske reaksjoner. Motsatt vil benekting av forhold i de relevante spørsmål vekke mindre bekymring hos

en person som subjektivt vet om sin uskyld. Mens det å bli konfrontert med spørsmål om plettfri vandel, moral og hederlighet i sin alminnelighet vekker større bekymring fordi slike spørsmål kan oppleves som relativt truende for det alminnelige omdømme til en siktet som subjektivt vet om sin uskyld i en sak.

3.11 Mulige feilkilder

Det er flere forhold som kan bidra til å svekke holdbarheten i en løgntest. Det kan for eksempel skyldes problemer som oppstår i forbindelse med selve registreringsprosedyren. Dette kan være sukk, hosting og kremting eller at testpersonen beveger seg. Dersom testpersonen svarer annerledes enn ”ja” eller ”nei” som avtalt, kan også dette få innvirkning på testresultatet. Videre kan det oppstå problemer dersom testpersonen er lite samarbeidsvillig, som f. eks om vedkommende testes mot sin vilje.

Også medisinske tilstander eller sykkelighet kan påvirke de fysiologiske funksjonene som måles. Psykofarmakologiske medikamenter kan påvirke størrelsen på fysiologiske målinger som måles i en polygrafterest. Dette kan være medikamenter som beroligende- eller stimulerende midler. Slike medikamenter kan svekke vedkommende testpersons evne til å konsentrere seg om medvirkningen til testopptaket eller til å oppfatte testsituasjonens hensikt, og innholdet av spørsmålene.

Det kan få betydning for resultatet at den som testes kan være alvorlig sinnslidende. Slike personer kan mangle evne til å forstå innholdet i spørsmålene og til å konsentrere seg og medvirke i testsituasjonen.³² For at testen skal bli mest mulig korrekt, er den derfor avhengig at det foretas grundig evalueringer av testpersonen før selve testen tar til. Løgntesting vil derfor avhenge av at denne utgreiingen er korrekt og god. Problemstillinger som kan oppstå i forhold til dette drøftes senere i oppgaven.

3.12 Løgndetektor vs. kroppsspråk

En annen interessant vinkling under spørsmål om treffsikkerhet, er at selv om man skulle legge til grunn at moderne polygrafterester har en treffsikkerhet på rundt 70 %, er

---

³² Jf. Artikkel i Aftenposten av Sven Svebak ”Løgndetektor kan hindre justismord”.

denne treffsikkerheten bedre enn hva som kom frem i overnevnte undersøkelser vedrørende treffsikkerhet ved vurdering av kroppsspråket. Her var treffsikkerheten fra 45 – 65 %. Det er en vanlig akseptert holdning blant polygrafestere at resultater fra en test med mer enn 10 prosent rom for feilslutning, basert på sannsynlighetsberegning gjort av computerens analyseprogram, ikke gir grunnlag for et råd til domstolen. Større sannsynlighet for korrekt konklusjon bør vurderes i hver enkelt sak. Dels spiller det en rolle om det forekom støykilder under testopptak, dels kan det diskuteres hvor godt kontrollspørsmål lot seg konstruere, etc. Noen polygrafester har ikke påviselige feilkilder, og da burde kanskje treffsikkerhet på 97 % eller høyere tillegges større vekt enn om resultatet var knyttet til en eller annen mulig feilkilde. Slike vurderinger blir retten avskåret fra å gjøre når det er en kategorisk avvisning av resultater fra enhver løgntest. Dette er et tankekors, som jeg vil komme tilbake til.³³

4 Utgangspunkt for bevisførsel - Fri bevisføring

4.1 Grunnprinsipp

Spørsmålet om løgndetektor skal kunne føres som bevis i straffesaker, henger tett sammen med grunnprinsippet om fri bevisførsel. Dersom løgndetektorbevis tillates ført i straffesaker, vil dette være et av bevistemaene i saken. Et bevistema vil først og fremst være konkrete kjensgjerninger, men også rettssetninger og generelle erfaringssetninger kan være gjenstand for bevis. Hovedformålet med en domstolsbehandling vil være at alle bevistemaene i saken gjennom bevisførselen presenteres for retten. Formålet med selve bevisførselen er at alle konkrete faktiske forhold godtgjøres for domstolen. På bakgrunn av alle bevisene som tillates ført i saken, skal retten komme til en beslutning om hvilket faktum som skal legges til grunn som bevist. Eksempler på bevis kan være fingeravtrykk, forklaringer og DNA-bevis. I tillegg til at målet med selve saken er at det skal avsies en materielt riktig avgjørelse, vil et underliggende formål med bevisføringen i en straffesak være for påtalemyndigheten å føre bevis for at de faktiske vilkårene for å

---

³³ For ytterligere faktaopplysninger om løgndetektor, se bla. Rt. 1996 s. 1114, Bailey og Fishman Criminal Trial Techniques Kap. 17.

ilegge straff er oppfylt. På den annen side er formålet for tiltalte å føre bevis for sitt syn i saken. På denne måten får vi en straffesak som oppfyller grunnprinsippet om kontradiksjon³⁴ i straffeprosessen.

Utgangspunktet i straffesaker er at partene legger frem alle bevis som de mener er til deres fordel. Dette utgangspunktet kalles gjerne prinsippet om fri bevisførsel.³⁵ Prinsippet gjelder både i sivil- og straffeprosessen. Fri bevisførsel fremgår ikke direkte av Lov om rettergangsmåten for tvistemål av 13. aug 1915 nr. 5 (tvml.) eller Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22. mai 1981 nr. 25 (strpl.), men det ligger implisitt i loven. I strpl. § 92 har vi et eksempel på en slik indirekte henvisning til en overordnet hovedregel om fri bevisførsel. I denne sammenheng kan også strpl. § 292a fungere som en slik indirekte henvisning. Etter denne bestemmelsen kan bevisavskjæring bare besluttes dersom det er strengt nødvendig og det ikke medfører vesentlige betenkeligheter av hensyn til den siktedes forsvar. I tillegg er prinsippet om fri bevisførsel slått fast i en rekke dommer bla. i den såkalte ”fotobokssaken” Rt. 1990 side 1008 og i ”Bølgepappsaken” Rt. 1994 side 610.

4.2 Fri bevisførsel i EMK

Prinsippet ligger også som en klar forutsetning bak art. 6 om ”retten til rettfærdig rettergang” i Den europeiske menneskerettskonvensjonen av 4. november 1950 (EMK), inkorporert i norsk rett ved Lov om styrking av menneskerettighetene i Norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30 (menneskerettsloven). EMK art. 6 stiller krav til en rettfærdig rettergang, og bestemmelsen oppstiller krav om at siktede skal ha rett til å legge frem de bevis som belyser hans side av saken, og til å imøtegå påtalemyndighetens bevis i saken.

---

³⁴ Se Hov Rettergang I side 75.

³⁵ Noe uenighet om prinsippet er selvstendig eller om det skal betraktes som en del av prinsippet om fri bevisbedømmelse. Se bla. Andenæs 2000 side 186, og motsatt Skoghøy 2001 side 437. Oppgaven legger til grunn at prinsippet er selvstendig.

4.3 Hensyn bak prinsippet

Hovedhensynet bak prinsippet om fri bevisførsel begrunnes først og fremst i kravet til best mulig opplysning av saken. For å sikre best mulig opplysning av sakens faktum stilles partene fritt til å belyse sin side av saken. Det stilles videre et visst krav til domstolen om at de skal sørge for best mulig belysning av faktum, jf. strpl. § 294. Dette utgangspunktet kalles i teorien gjerne den materielle sannhetsgrunnsetning. I dette ligger et krav til domstolen om at det forutsettes at de har et tilstrekkelig forsvarlig nok faktisk grunnlag, for å kunne treffe en korrekt avgjørelse. Herunder ligger at domstolen har en selvstendig kompetanse til å ta initiativ til bevisføring. Hvor langt domstolen bør strekke denne kompetansen før det kan oppstå problemer i forhold til dens nøytrale posisjon, er noe omtvistet.³⁶ Problemstillingen belyses ikke nærmere i denne oppgaven.

Selv om det foreligger et klart ønske om at alle sider og bevis i enhver sak skal være fullstendig opplyst, er det urealistisk å forvente at en fullstendig visshet om hendelsesforløpet vil foreligge retten ved domsavsigelsen. Etter strpl. § 294 legges det derfor til grunn at retten skal foreta en forholdsmessighetsvurdering. Det er flere faktorer som vil spille inn i denne vurderingen. Rettens undersøkelser bør imidlertid stå i forhold til dens ressurser, og fremstå som rimelig sett i forhold til sakens betydning. Det er rimelig å anta at det stilles strengere krav til opplysninger i de mer alvorlige straffesaker som for eksempel drapssaker.

Kravet til at faktum klarlegges og at domstolen treffer feilfrie avgjørelser, vil også ha en samfunnsmessig betydning. Dersom kravet om opplysning håndheves for mildt kan dette medføre at skyldige går fri, den allmenne tiltro til rettsystemet svekkes – og i ytterste konsekvens at rettstaten mister sin funksjon. En alt for streng håndhevelse kan på sin side føre til mindre smidighet i domstolene og bringe med seg at den nødvendige effektiviteten i domstolsapparatet svekkes.

4.4 Bevisstyrke

I denne sammenheng må et annet sentralt bevissspørsmål kort nevnes, nemlig hvilken bevisstyrke som må ligge til grunn for å domfelle. Mer konkret er dette et spørsmål om

---

³⁶ Se Hov Rettergang 1 side 93 flg.

hvor høy grad av sannsynlighet som kreves for domfellelse i straffesaker. Den konkrete bevisvurderingen må foretaes i forhold til den bevisstyrke som ligger til grunn i saken. Graden av påkrevd bevisstyrke gis etter en tolkning av loven. Jo Hov illustrerer³⁷ dette med en sannsynlighetsskala som går fra 0 til 100. 100 representerer full sikkerhet for at en bestemt omstendighet foreligger, mens 0 representerer full sikkerhet for at den ikke foreligger. Anvendelsen av denne skalaen vil henge tett sammen med prinsippet om at enhver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode. I motsetning til overvektsprinsippet³⁸ i sivile saker er det vanlig å si at det i straffesaker ikke skal foreligge tvil om at tiltalte er skyldig, og bevisene må representere en sikkerhet på opp mot 100 av skalaen.

4.5 Unntak

Prinsippet om fri bevisførsel gjelder ikke uten unntak. I visse tilfeller kan partens rett til å legge frem de bevis vedkommende måtte ønske begrenses. Grunnen til at ikke alle bevis kan tillates ført, ligger i at andre hensyn veier tyngre enn at alle bevis føres. Noen unntak følger uttrykkelig av lovbestemmelser, f. eks strpl. § 118³⁹ om taushetsplikt og § 134⁴⁰ om vandel. Selv om de fleste unntak fra regelen om fri bevisførsel er lovfestet, kan det også oppstilles en del unntak på ulovfestet grunnlag. Høyesterett uttalte i Rt. 1990 s. 1009 (side 1010) at "Selv om bevistilbud ikke er avskåret ved direkte lovbestemmelse, kan det være tilfeller der påtalemyndigheten likevel ikke kan tillates å føre beviset. Spørsmålet kan oppstå i forbindelse med bevis fremskaffet på ulovlig måte". Legger man en direkte forståelse av Høyesteretts uttalelser i denne dommen til grunn, gir uttalelsen kun henvisning til de såkalte ulovlig ervervede bevis. Det er imidlertid også klart at lovlige ervervede bevis i enkelte tilfeller kan nektes ført som

---

³⁷ Jo Hov Rettergang 1 side 201.

³⁸ Mer enn 50% sannsynlig at bevist faktum foreligger.

³⁹ § 118. Uten samtykke fra departementet må retten ikke ta imot forklaring som vitnet ikke kan gi uten krenke lovbestemt taushetsplikt han har som følge av tjeneste eller arbeid for stat eller kommune.

⁴⁰ § 134. Bevisførsel om et vitnes vandel eller for å svekke eller styrke et vitnes troverdighet i sin alminnelighet må bare finne sted på den måte og i den utstrekning retten tillater. Det gjelder også bevisførsel om et vitnes tidligere seksuelle atferd. Slik bevisførsel bør nektes når den ikke antas å være av vesentlig betydning. Motbevis må alltid tillates.

bevis for domstolen. I Rt. 1996 s. 1114 presiserte bla. førstvoterende at ”etter min mening kan det imidlertid helt unntaksvis tenkes at det – på ulovfestet grunnlag – også kan nektes ført bevis selv om beviset er ervervet på lovlig måte, og selv når det er siktede som ønsker å føre det”. Høyesterett uttalte seg i denne saken om nettopp – løgndetektor. Beviset var lovlig ervervet og siktede ønsket resultatet av testen ført som bevis i straffesaken mot seg. Selv om beviset ble nektet ført, presiserte Høyesterett i avgjørelsen at det må skje en avveining mellom hensynet til sakens opplysning og de øvrige aktuelle beskyttelsesverdige interesser. Det presiseres at hensynene mot at beviset tillates ført må være åpenbare sterke og tungtveiende for at beviset nektes ført. Det må - som Høyesterett uttaler - foreligge ”tungtveiende generelle rettsikkerhets- eller personvern hensyn som mer enn oppveier de rettsikkerhetsmessige betenkeligheter ved å nekte den aktuelle type bevis ført”. Sterke personvern hensyn var i denne avgjørelsen avgjørende for at løgndetektorbeviset ble nektet ført.

5 Gjeldende rettstilstand i Norge

5.1 Rt. 1996 s. 1114

Prinsippavgjørelsen om bruk av løgndetektor som bevis er den ovenfor omtalte Høyesterettsdom; Rt. 1996 s. 1114. Saken gjaldt spørsmål om forsikringssvindel. Tiltalte hevdet sin uskyld i forhold til tiltalen om at han hadde tent på sitt eget hus, og fikk utført en løgndetektortest for å vise at han var troverdig i sin forklaring. Herredsretten⁴¹ nektet beviset ført, under henvisning til at et slik bevis var upålitelig. Lagmannsretten⁴² kom til motsatt resultat, og viste til at prinsippet om fri bevisførsel måtte gis forrang. Høyesterett på sin side kom til at løgndetektor ikke kan føres som bevis i Norge, og viste til at polygraftesting er integritets- og personlighetskrenkede. Prinsippet om fri bevisførsel som bla. fremgår av strpl. § 92 første ledd var utgangspunktet for Høyesterett sitt syn. Som tidligere nevnt skal en siktet person etter denne bestemmelsen ha anledning til å gjendrive de grunner som mistanken beror på, og

---

⁴¹ Midt-Trøndelag herredsretts kjennelse av 13. desember 1995.

⁴² Frostating lagmannsretts kjennelse av 31. januar 1996.

anføre de omstendigheter som taler til egen fordel. Når Høyesterett avviker fra det klare utgangspunktet om fri bevisførsel, viser de bla. til bestemmelsens andre ledd om at det ikke kan anvendes midler ved avhør ”som nedsetter siktedes...evne til fri selvbestemmelse”. Bestemmelsen gir indirekte retningslinjer for hva slags bevis som må anses uakseptable. Høyesterett påpeker at en polygraftest har til hensikt å avdekke kroppslige reaksjoner som vedkommende som testes ikke har full kontroll over. Domstolen forsøker å forankre dette synet i forarbeidene⁴³ til strpl. § 92, uten helt å overbevise. Det fremkommer ikke noe konkret svar i disse, utenom at lovkomiteen som utarbeidet utkastet til straffeprosessloven fremhevet at forhørsmidler av denne typen ikke bør taes i bruk uten at det er gitt nærmere lovregler om spørsmålet. Det lar seg derfor ikke å konkludere med at lovgiver har et klart negativt syn på polygraf.

Høyesterett er videre inne på problemer som kan oppstå i forhold til bruken i sivile saker, i forhold til vitner og overfor fornærmede i rettssaker, dersom man anerkjenner resultatet av løgndetektortest som bevis.

Rettens konklusjon er at dersom det åpnes for bruk av løgndetektortest vil dette medføre en aksept av; ”et kvalitativt sett helt nytt og særegent bevismiddel – et bevismiddel basert på undersøkelser som etter sitt formål innebærer en invadering av personligheten hos testpersonen, noe som klart vil kunne føles krenkende.” Retten legger videre til grunn at ”sterke personlighetshensyn tilsier at det ikke åpnes for slik bevisførsel.”

5.2 Senere avgjørelser

I to senere avgjørelser har Høyesterett fastholdt sine uttalelser i Rt. 1996 s. 1114 i. I Rt. 1997 s. 689 og i Rt. 1997 s. 1145 har høyesterett opprettholdt sitt utgangspunkt om å ikke anerkjenne løgndetektor som bevis i straffesaker. Rt. 1997 s. 689 dreide seg om en gjenopptakelsessak, slik at Høyesterett også har tatt stilling til om løgndetektor kan føres som bevis i denne type saker.

---

⁴³ Se straffeprosesslovkomiteens innstilling (1969) s. 189.

5.3 Ulovfestet bevisforbud

Selv om det foreligger delte meninger om riktigheten av Høyesteretts avgjørelser på dette området, er det på bakgrunn av det tre nevnte Høyesterettsavgjørelser liten grunn til å tro at det vil skje noen endring av rettstilstanden i Norge uten at området lovreguleres. Dette fordi både lovgiver og Høyesterett har gitt klare signaler om at området bør lovreguleres dersom polygraf skal tillates som bevismiddel. Pr. i dag har ikke politikerne vist tegn til et slikt initiativ. Snarere tvert om viser lovgiver en heller lunken holdning til bruk av polygrafter med uttalelsene i forslag til ny lov om tvisteløsning NOU 2001:32 Bind B Rett på sak. "...utvalget understreker at det med formuleringen ikke har ment å utelukke at bevisforbud eller bevisfritak i helt eksepsjonelle tilfeller kan tenkes etablert, og da på ulovfestet grunnlag. Selv om det ikke er noe utilbørlig i fremskaffelsen av beviset".⁴⁴

Det må derfor være riktig å legge til grunn at de nevnte Høyesterettsavgjørelsene har skapt presedens for et ulovfestet forbud mot bruk av løgndetektortest som bevis for retten i Norge. Etter norsk rett kreves det klar hjemmel for å gjøre unntak fra prinsippet om fri bevisførsel. Det legges i det følgende til grunn at det ulovfestede bevisforbudet utgjør en slik klar hjemmel.⁴⁵

5.4 Strpl. § 92 annet ledd 2. punktum

I Rt. 1996 s. 1114 kom Høyesterett frem til at løgndetektor er så personlighetskrenkede ovenfor den som testes, at det av den grunn bør avvises som bevis i straffesaker. Førstvoterende uttaler at; "å nekte siktede å føre bevis om polygrafter har etter min mening derimot støtte i strpl. § 92 andre ledd 2. punktum". Etter denne bestemmelsen må ikke løfter, uriktige opplysninger eller tvang brukes. Han uttaler videre at; "Det samme gjelder midler som nedsetter siktedes bevissthet eller evnen til fri selvbestemmelse". "Testen skal nettopp avdekke kroppslige reaksjoner testpersonen

---

⁴⁴ Se NOU 2001:32 Bind B rett på sak. Lov om tvisteløsning s. 960 flg.

⁴⁵ Løgndetektorbevis er undertiden blitt nektet ført i to særdeles medieomtalte saker Karmøysaken (Rt. 1999 s. 1363 og i Hossain-saken publisert i LA-2002-01173. Løgndetektorbevisene ble nektet ført under henvisning til Rt. 1996 s. 1114.

ikke har kontroll over. I den forstand skal den avsløre et ”kroppspråk” som ikke kan kontrolleres, og den vil ved dette innebære en invadering av personligheten ved at sannheten fås frem uten at testpersonen har kontroll over det.” Det er etter dette Høyesterett sin oppfatning at polygrafien ligner på bruk av midler som narkoanalyse⁴⁶ som bestemmelsen setter ett direkte forbud mot. Dette skaper en oppfatning om at Høyesteretts syn bunner i en antagelse om at løgndetektortesting kan relateres til tvang – på ett eller annet nivå. I det ligger en antagelse om at metoden tar sikte på å avsløre reaksjoner vedkommende som testes ikke rår over, og at metoden derfor er personlighetsinnkrenkende. Hovedinnvendingen mot en slik tanke er hvorvidt løgndektoren faktisk medfører en slik ulempe for siktede som den sammenlignes med, sett bort fra det ubehag som følger av risikoen for å bli avslørt.

5.5 Forutsetning for videre drøftelse

Høyesterett drøfter i avgjørelsen ikke forhold vedrørende løgndektorens vitenskapelige presisjon og dens pålitelighet. Den følgende drøftelsen bygger derfor på en forutsetningen om at testen har en meget høy grad av pålitelighet.

5.6 Personvern hensynet

Hovedspørsmålet i forhold til avgjørelsen er altså om løgntesting medfører en slik gransking av vedkommende som testes at det er personlighetsinnkrenkende. Spørsmålet fremstår som en slags videreføring av utgangspunktet om at dersom den siktede vil lyve, så kan han det. Når Høyesterett kom frem til at det er personlighetsinnkrenkende at det registreres fysiologiske reaksjoner hos den siktede som vedkommende ikke har kontroll over, er det vel grunn til å tro at det er siktedes rett til fri tanke, evt. retten til å lyve, som vernes. I klartekst betyr dette at Høyesterett mener at løgndetektortesten trenger inn i et personlighetsområdet som bør være fritatt for gransking. Dette utgangspunktet vil selvfølgelig gjøre seg gjeldende i de tilfeller siktede ikke ønsker å la seg teste med løgndetektor. Eventuell løgntesting ville i en slik situasjonen uansett

---

⁴⁶ Se En snarvei til sannheten av Bratholm s. 1. Narkoanalyse, populært kalt sannhetsserum jf. fornote 3, en redegjørelse for de forskjellige metoder i V. Fellenius, Moderna experimentella hjälpmedel för utredning av brott i Brottets beivrande s. 318 – 349.

fremstått som et meget inngripende tvangstiltak. Et tvangstiltak som høyst sannsynlig ville kommet i strid med legalitetsprinsippet og forbudet mot selvinkriminering.⁴⁷

5.7 Siktete samtykker

Spørsmålet kan stille seg annerledes i de tilfeller siktete samtykker til en slik test. Om løgntesting i et slikt tilfelle fremstår som spesielt integritetskrenkende, er mer tvilsomt. Løgndektortesting i et slikt tilfelle kan til en viss grad sammenlignes med for eksempel projektive tester, som etter samtykke kan utføres. Det er selvfølgelig en viss forskjell mellom å utforske siktetes personlighet for å få oppklart skyldspørsmålet kontra utforskning for å diagnostisere han med sikte på å finne den mest hensiktsmessige reaksjon. Det er imidlertid vanskelig å se at denne forskjellen skal være avgjørende for vurderingen av hvorvidt løgntesting er personlighetsinnkrenkende. En gransking av siktetes personlighet i forbindelse med den rettspsykiatriske observasjon vil kunne ha like store inngripende konsekvenser for vedkommende som en gransking som tar sikte på å skaffe klarhet i skyldspørsmålet.

Et annet argument er at siktete også på andre områder ved samtykke kan underkastes forskjellige former for gransking. Eksempelvis kan det nevnes avgivelse av DNA. Slike undersøkelser ville vært ulovelig dersom den ble gjennomført ved tvang, jf. EMK Art 8. I denne sammenheng er det også grunn til å nevne regelen om at siktete kan nekte å uttale seg i saken, jf. strpl. § 90. Denne bestemmelsen er imidlertid ikke til hinder for at han frivillig kan forklare seg. Det kan derfor problematiseres hvorfor en lignende frivillig medvirkning ikke kan godtas når det gjelder løgntesting. Spørsmålet er vanskelig. Det å ikke tillate en metode som ikke legger urimelige byrder på den enkelte, vil imidlertid harmonere dårlig med den grunnleggende oppfatning om at det er rettssystemets oppgave finne frem til sannheten.

5.8 Siktete ber om å bli testet

Når et lovlig fremskaffet bevis som tiltalte selv ser som sin siste mulighet til å få bevist sin påståtte uskyld ikke kan føres, kan argumentet fra Høyesterett om personvern

---

⁴⁷ Jf. Pkt. 9.5

oppleves som personlighetsinkrenkende i seg selv. Utgangspunktet for slike tester er åpen. Lyver den som testes, er sannsynligheten stor for at vedkommende blir avslørt. Her kan selvfølgelig ligge et behov for personvern, men dette vil også gjelde i forhold til en rekke tekniske bevis, som f. eks. å avsette et DNA-spor ufrivillig på et åsted, sakkyndiges subjektive vurdering osv.

Tiltalte selv har ønsket at resultatet fra løgntesten skal vektlegges som bevis, og domstolen kan ved å vektlegge testen kunne redusere sannsynligheten for å avsi en ukorrekt dom. Personvern hensynet må altså vektes opp mot ønske om at domstolen avsier flest mulig korrekte dommer. Som tidligere nevnt kan det finnes mørketall når det gjelder uskyldige dømte, og det fremstår som klart at uriktige straffedommer avsies – kanskje langt oftere enn man vil erkjenne. Selv om det ikke er vanskelig å forstå når Høyesterett fremhever betenkeligheter med å innføre et kvalitativt nytt bevismiddel i straffesaker, bør det være grenser for hvor mye vekt personlighets hensyn bør tilkjennes i forhold til løgn-detektor dersom dette kan bidra til at det avsies flere korrekte dommer.⁴⁸

5.9 Problem ved å avgrense bruken

En inndeling av tvangstesting, frivillig medvirkning og de tilfeller hvor siktede selv ber om å bli testes, kan lett fremstå som illusorisk. Den største innvendingen mot at man skal tillate frivillig løgntesting er at siktede som ikke benytter seg av denne muligheten vil komme i en vanskelig situasjon. De vil kunne føle seg tvunget til å medvirke, ved at mistanken forsterkes ytterligere dersom vedkommende ikke utfører en slik test. Det vil derfor kunne bli praktisk vanskelig å gjennomføre en slik regel om frivillig løgntesting. Dette kan imidlertid neppe være et avgjørende argument. Det vil for det første ikke være mulig for en domstol å legge vekt på at siktede ikke ønsket å medvirke til en slik test. At en siktet ikke vil la seg løgnteste, er ikke i seg selv et bevis for at vedkommende ikke er troverdig i sin forklaring. En slik opplysning kan derfor ikke ha mer betydning enn at

---

⁴⁸ Se pkt. 62

domstolen lar seg påvirke av en kjennskap til at siktede har nektet å la seg polygrafteste. En slik vektlegging vil imidlertid være i strid med strpl. § 305.⁴⁹

5.10 Bevis for tiltaltes uskyld

I lys av drøftelsen ovenfor er det et naturlig spørsmål om det kan la seg gjøre å tillate løgntesting kun som et bevis for tiltaltes uskyld. Dette må sees i lys av at det vanskelig kan hevdes at løgntesting av siktede som på eget initiativ lar seg teste uten medvirkning av politi og påtalemyndighet er personlighetskinkrenkende. I flere norske straffesaker har siktede på eget initiativ fått utført løgntest for å forsøke å bevise sin uskyld, uten at disse har vært fremlagt som bevis i straffesaken mot dem. I den mye omtalte Karmøy-saken⁵⁰ fikk den tiltalte fatteren utført en slik test, uten at han fikk anledning til å legge resultatet av den frem som bevis. Han fikk imidlertid anledning til å fortelle retten om beviset. Tiltalte i Hossain-saken⁵¹ fikk også utført en slik løgntest. I denne saken fikk siktede verken legge frem testen som bevis, eller føre professor Sven Svebak som hadde utført testen som vitne. I begge sakene ble gjeldende rett lagt til grunn, og hensynet til individet ble altså vektet tyngre enn de tiltaltes ønske om legge frem beviset. Direkte betyr dette at individene ble tillagt en beskyttelse de selv ikke ønsket. I begge sakene lekket resultatet av testene ut til media, og det er et forhold som helt klart vil være en svakhet ved at beviset ikke føres for domstolen. Beviset i seg selv og fakta rundt løgntesting vil dermed ikke få en slik saklig og vitenskaplig gjennomgang for retten, som kreves for at bevisets verdi skal kunne vektas korrekt. Det er klart forutsatt i den norske straffeprosessen at kun de bevis som er ført under hovedforhandlingen som skal vektlegges, jf. strpl. § 305. Uten å insinuere at resultat av løgndetektor som er omtalt i media blir ilagt vekt, kan dagens "ordning" likevel fremstå som lite egnet. Ser man dette hensynet i sammenheng med at personvernshensynet neppe kan ilegges stor vekt i disse sakene, er det nærliggende å hevde at løgndetektorbevis burde kunne føres som et rent forsvarerbevis.

---

⁴⁹ Strpl § 305; "Ved avgjørelsen av hva som anses bevist, tas bare i betraktning de bevis som er fort under hovedforhandlingen".

⁵⁰ Rt. 1999 s. 1362.

⁵¹ RG-2000-125.

5.11 Objektivitet i straffeprosessen

En inndeling av når og hvordan beviset skal kunne anvendes, kan imidlertid komme i konflikt med hensynet til objektivitet i straffeprosessen. Problemer kan oppstå i forhold til når og hvordan beviset skal brukes. Prinsippet om at saken skal være best mulig opplyst, forutsetter at prosessen og bevisreglene er objektive. Det er derfor både påtalemyndigheten, tiltalte selv og til en viss grad domstolen som skal sørge for at saken skal være best mulig opplyst. Objektiviteten vil derfor kunne innebære at løgndetektorbevis ikke kan benyttes som et bevis bare for tiltaltes uskyld, om det f.eks ikke kan anvendes av påtalemyndigheten for å bevise løgnaktighet. En slik bruk av beviset vil kunne skape ubalanse i prosessen. En slik tanke er imidlertid tvilsomt på grunn av at løgndetektor faktisk ikke lar seg utføre med mindre den som testes samarbeider. I noen saker bør derfor en slik oppdeling kunne forsvares, under henvisning til at løgndetektor faktisk ikke kan utføres med tvang. En slik oppdeling er derfor fordelaktig på grunn av bevisets egenskap.

6 Forhold til EMK

Det kan stilles spørsmål ved om forbudet mot løgndetektorbevis krenker EMK og regelen om at en kan bestemme hvilke vitner og hvilke bevis som skal føres for å styrke sin egen sak, jf. EMK art. 6 nr. 3 bokstav d.⁵² Norge er på dette grunnlag klaget inn for EMD av domfelte i Agder lagmannsretts dom av 41. oktober 2003.⁵³ Under bevisanken kom lagmannsretten til et menneskerettsloven ikke har medført en endring i norsk rett når det gjelder bruk løgndetektor.⁵⁴ Retten viser til at Rt. 1996 s. 1114 fortsatt må ses på som grunnleggende på området. Forøvrig viser retten til at norske domstoler også før 1999 var bundet av EMK, og at forholdet til denne er vurdert av Høyesterett i Rt. 1996

---

⁵² EMK art. 6 nr. 3 bokstav d; ”å avhøre eller la avhøre vitner som blir ført mot ham, og få innkalt og avhørt vitner på hans vegne under samme vilkår som vitner ført mot ham”.

⁵³ Publisert i LA-2002-01173 ”Hossain-saken”.

⁵⁴ Menneskerettighetsloven trådte i kraft i 1999, altså etter at Rt. 1994 s. 1114 ble avsagt.

s. 1114. Høyesterett uttalte i avgjørelsen at; "...bevisforbudet gjelder et bevis som ikke alene kan være avgjørende for troverdigheten. Dertil kommer at beviset nektes ført ut fra hensyn – hensynet til personlig integritet – som i seg selv er søkt vernet i EMK." I det lys så derfor lagmannsretten ingen grunn til å vurdere det ulovfestede bevisforbudet i forhold til art. 6 nr. 3 bokstav d.

Et annet spørsmål som oppsto i denne saken, var forholdet til i de tilfeller beviset er tatt opp i et land hvor det er et lovlig bevis. Tiltalte i saken hadde fått utført løgntestingen i Sverige, hvor beviset er et lovlig bevis. Høyesterett har i en tidligere kjennelse⁵⁵ godtatt at bevisopptak som er gjort i utlandet og som er lovlig der også kan brukes i norsk rett. Lagmannsretten kom imidlertid til at det i disse avgjørelsene gjaldt bevismidler som ikke er utelukket etter norsk rett. Utgangspunktet i forhold til løgndetektor er at avvisningen hviler på en overordnet prinsipiell begrunnelse knyttet til personvern hensyn som innebærer en total avvisning av denne type bevis. Tiltalte kunne derfor ikke få større adgang til å fremlegge resultatet av løgndetektortesten ved å reise over grensen til Sverige sammen med den sakkyndige og foreta testen der.

6.1 Resultat av EMDs behandling

EMD⁵⁶ har til nå ikke avsagt noen avgjørelser om temaet, og en dom fra EMD vil avgjøre rettstillingen. Finner de at Norge i denne saken har brutt konvensjonens bestemmelser, plikter Norge etter EMK art. 46 å rette seg etter Domstolens endelige dom.

Etter norsk rett kreves det klar hjemmel for å gjøre unntak fra prinsippet om fri bevisførsel. I denne oppgaven er det lagt til grunn at det norske bevisforbudet har hjemmel. Det kan imidlertid problematiseres hvorvidt høyesterettsavgjørelsen fra 1996 er hjemmel nok til nekte resultat fra en løgntest ført som bevis. Herunder kan det hevdes at Rt. 1996 s. 1114 ikke er i tråd med EMK, idet avgjørelsen ble avsagt før menneskerettslovens ikrafttreden, og den rettskildemessige situasjonen i dag er en annen. Videre følger det av EMK art. 6 nr. 3 bokstav d at en siktet person har rett til å få

---

⁵⁵ Se Rt. 1990 s. 1008 og Rt. 2002 s. 1744.

⁵⁶ Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg.

avhørt vitner, og denne bestemmelsen er overordnet norsk lov og rettspraksis gjennom menneskerettsloven av 1999, jf. § 3. Det blir derfor opp til Domstolen å tolke konvensjonen og sette grensene for hvor unntak fra fri bevisførsel kan forsvares, og å avgjøre om Norges forbud er i tråd med deres tolkning.

Jeg tror det er gode grunner for å hevde at EMD vil kunne komme til at det ulovfestede bevisforbudet ikke har hjemmel, og at det er i uoverensstemmelse med konvensjonens art. 6 nr. 3 bokstav d. Hovedgrunnen til dette er at Norges begrunnelse for å avskjære beviset ikke er i overensstemmelse med internasjonal praksis, og at bevisets validitet ikke er vurdert.

7 De lege ferenda

Selv om det kan reises en del innvendinger i forhold til Rt. 1996 s. 1114 er løgndetektorens stilling etter norsk rett uomtvistet. Drøftelsen videre blir derfor de lege ferenda. Hovedfokuset vil ligge på løgndetektorens pålitelighet og vitenskapelige verdi, herunder hvor egnet den faktisk er som et bevis i straffesaker. I tillegg kommer praktiske følgespørsmål som vil gjøre seg gjeldende dersom vi skulle innføre et slikt kvalitativt nytt bevis.

8 Internasjonal praksis

Praksis fra andre land vil ikke ha særlig rettskildemessig vekt. Det er imidlertid i forhold til reelle hensyn under de lege ferenda ikke uten interesse hvordan praksis er i andre land. Internasjonal praksis er derfor belyst da slike reelle hensyn er relevante rettskilder.

Anerkjennelsen av løgndetektor som bevis i andre land enn i Norge, er svært variabel. Noen land har ikke engang tatt stilling til problemstillingen, mens andre igjen kan vise til en relativt omfattende praksis. Det er imidlertid ingenting som tyder på at den norske

rettssituasjonen er i uttakt med den internasjonale holdningen til bruk av løgndetektor som bevis i straffesaker. I den grad det kan oppstilles en forskjell, bygger denne først og fremst på forskjeller i begrunnelsen for hvorfor beviset ikke kan føres. Når det gjelder bruken av løgndetektor som bevis i sivile saker, er det mer sannsynlig at det kan hevdes at Norge er i utakt med den internasjonale rettstilstanden. Eksempelvis kan det nevnes at slikt bevis tillates ført i sivile saker i Tyskland, Østerrike og USA.

8.1 Europa

Når det gjelder bruken av løgndetektor som bevis i Europa, er praksis varierende. De aller fleste land har ikke engang tatt stilling til problemstillingen, og spørsmålet har i følge Høyesterett vært oppe til avgjørelse i beskjeden utstrekning, jf. uttalelser i Rt. 1996 s. 1114. I Tyskland har domstolene positivt nektet slikt bevis ført. Utgangspunktet fra Bundesgerichtshof⁵⁷ var lenge at grunnleggende tyske strafferettsprinsipper utelukker prøven fordi den krenker siktedes frihet til å treffe en beslutning og handle i samsvar med egen vilje. Bruken av løgndetektor var i strid med den Vest-Tyske straffeprosessloven § 136a, som uttrykkelig satte forbud mot anvendelse av hypnose, narkoanalyse og liknende midler som kan innvirke på siktedes erindrings- eller vurderingsevne. Det ble antatt at denne formuleringen også omfattet løgndetektor.⁵⁸ Begrunnelsen ligner med andre ord mye på Høyesteretts begrunnelse i Rt. 1996 s. 1114. Bundesgerichtshof sitt syn på bruken av løgndetektor er imidlertid forandret i de siste årene. Beviset tillates fortsatt ikke ført, men nå med henvisning til kritiske stemmer fra psykologisk vitenskap. Det er i lys av Bundesgerichtshof konkludert med at testen ikke kan frembringe bevis av betydning fordi resultatene er uten validitet.⁵⁹ I tillegg kan det nevnes at Høyesterett i Østerrike allerede i 1977⁶⁰ kom frem til at løgndetektor ikke skal kunne føres som bevis for østerrikske domstoler. Løgndetektor kan imidlertid føres som bevis for østerrikske domstoler i sivile saker.

---

⁵⁷ Tysklands Høyesterett.

⁵⁸ Se En snarvei til sannheten? Bruk av løgndetektor i strafferettspleien av Bratholm side 6.

⁵⁹ Se Beulke Strafprozessrecht side 80 kap. 7 (141).

⁶⁰ Publisert OGH 12 Os 47/77 (Østerrisk Høyesterettsavgjørelse).

8.2 Norden

I de nordiske landene er bruken av løgndetektor svært begrenset, og det er først i de senere år at spørsmål vedrørende bruk av testen som bevismiddel i straffesaker er forelagt domstolene.⁶¹ I Danmark er polygrafter i saker for Høyesterett så å si ukjent.⁶² ⁶³ Når det gjelder Sverige kom Högsta domstolen⁶⁴ i 1996 til det motsatte resultatet enn den norske Høyesterett. Retten uttalte i sin beslutning av 24. oktober 1996⁶⁵ at framleggelse av løgndetektorbevis skulle tillates; ”.....finner ei hinder föreligga att polygrafterst åberopas som bevisning i målet”. Etter dette har spørsmålet om bevisverdien av løgndetektorbeviset vært oppe i Svea Hovrätt⁶⁶ 1997-06-18. Svensk lagmannsrett uttalte i denne dommen at ”även om polygrafterst genom Högsta domstolens beslut får anses tillåtet som bevismedel i Sverige, finner hovretten att det med stöd av nuverande vetenskapliga forskning saknas grund för att i rättsliga sammanhang tillmäta polygrafterst i allmänhet och således även det i målet förda testet något bevisvärde”. I Sverige hvor man har tillatt løgndetektor som bevis, oppstår altså problemer i forhold til bevisets treffsikkerhet og vitenskapelig forankring når det faktisk skal anvendes og vektet av retten. I kjølvannet av det faktumet, kan man spørre seg om hva som er formålet med å tillate beviset ført overhodet. Det ligger imidlertid en stor forskjell i å avskjære polygraf som bevis, og å tillate det ført men ikke ilegge det vekt. I et slikt tilfelle kan man hindre at resultatet fra løgndetektor blir ”ført” i f. Eks. media og dermed indirekte kan påvirke retten/jury.

8.3 USA

Et eksempel på et land hvor det foreligger omfattende praksis både når det gjelder rettsavgjørelser og forskning på løgndetektor som en vitenskapelig disiplin, er USA. Det

---

⁶¹ Se Lov og rett nr. 2 1998 ”Bruk av løgndetektor i straffesaker?”.

⁶² Se Hansen Strafferettspleje 1 side76.

⁶³ Se Juridisk utdrag for Høyesterett i kjæremålssak 9/1996 kap. 8 ”Skiv /brev om rettstilstanden i utland” side 438 flg.

⁶⁴ Tilsvarende norsk Høyesterett.

⁶⁵ Publisert NJA 1996 I (C74).

⁶⁶ Samme som lagmannsrett i Norge. Sak 1997-06-18 Mål nr. 3 2264/96 ref. nr. 11810561.

er i USA at polygraffesting først oppsto, og også det landet hvor polygrafen tradisjonelt først og fremst har vært brukt.⁶⁷ Selv om resultatet av løgndetektortesting er et godkjent bevis i mange amerikanske stater, er praksis varierende også her. Bruken av løgndetektor er et omtvistet bevis også i USA. Det er nok også bakgrunnen for at det historisk sett, er og har vært, mange saker i det amerikanske rettsystemet vedrørende denne type bevis. Dette har medført hyppige endringer av den amerikanske rettstilstanden, både på statlig og føderalt nivå.

8.4 Den amerikanske rettstilstanden

Hvorvidt løgndetektorbevis kan føres i USA har vært noe uklart, men spørsmålet er delvis avklart i det amerikanske føderale rettsystemet. Når det gjelder de statlige jurisdiksjoner er det opp til statene selv om de vil følge det synet som U.S. Supreme Court har gitt uttrykk for angående løgndetektorbevis i føderale saker. Hva det er, belyses i de følgende avsnitt.

Utgangspunktet er at den enkelte stat står fritt til å regulere bruken. Eksempelvis kan det nevnes at New Mexico i flere år har benyttet løgndetektor som bevis i utstrekkt grad. Tilbakemeldingene derfra har bestått i at de har opplevd bruken som svært positiv, og at de negative forhåndsprofetier ikke har slått til.⁶⁸ Utover dette er det ingen grunn til å gå nærmere inn på hvordan løgndetektorbeviset blir praktisert under de statlige rettsystemene. Dette vil uansett ha liten betydning i forhold til oppgavens hovedproblemstilling. Hovedfokuset legges derfor på det føderale rettsystemet, og de avgjørelser fra the U.S. Supreme Court som danner grunnlaget for nåværende rettstilstanden i USA.

8.5 Frye v. United States

Det rettslige utgangspunkt i USA var i over 60 år at polygrafen ikke hadde oppnådd tilstrekkelig ”general acceptance” (generell aksept) i det vitenskapelige miljøet for å

---

⁶⁷ Se Rt. 1996 s. 1114.

⁶⁸ Se Catholic University Law Review “A critical look at the admissibility of polygraph evidence in the wake of Daubert: The lie detector fails the test” s. 52.

kunne legges til grunn som bevis i straffesaker. Dette fremkom av avgjørelsen Frye v. Unites States.⁶⁹ Ifølge sakens faktum var Frye en 19 åring tiltalt for ran og mord. Før rettsaken utførte psykologen William Marston en prosedyre som han kalte ”a systoloic blood pressure deception test”.⁷⁰ På bakgrunn av denne testen konkluderte han med at Frye var troverdig i sine uttalelser om at han ikke hadde utført de handlinger han var tiltalt for. I første instans fikk ikke dr. Marson vitne angående testen, og beviset ble forkastet. Ankedomstolen opprettholdt avgjørelsen fra førsteinstans.

Ankedomstolen fremholdt at beviset også måtte avskjæres med bakgrunn i at beviset ikke var begrunnet i ”well-recognized scientific principle or discovery”. Det fremgikk av avgjørelsen at ”The things from which the deduction is made must be sufficient established to have gained general acceptance in the particular field which belongs....Just when scientific principle crosses the line between experimental and demonstrable is difficult to define”. Allerede da så man konturen av kontroversielle spørsmål vedrørende bruken av denne type bevis,⁷¹ og dommen legger til grunn en meget restriktiv holding.

8.6 The federal Rules of Evidence

The federal Rules of Evidence har siden 1975 vært utgangspunktet når det gjelder vitenskapelige bevis, og da spesielt Rule 702.⁷² Essensielt kan det sies at etter rule 702, må alle bevis som kan føres for domstolen være relevante og til hjelp for juryen. Det

---

⁶⁹Publisert 293 F. 1013 (D.C. Cir.1923) (Court of Appeale of District of Columbia, Frye vs. United States avsagt 23.12.1923).

⁷⁰ Den tids løgndetektortest.

⁷¹ Se bla. Iacono & Lykken s. 171.

⁷² The federal Rules of Evidence 702; “If scientific, technical, or other specialized knowledge will assist the trier of fact to understand the evidence or to determine a fact in issue, a witness qualified as an expert by knowledge, skill, experience, training, or education, may testify thereto in the form of an opinion or otherwise, if (1) the testimony is based upon sufficient facts or data, (2) the testimony is the product of reliable principles and methods, and (3) the witness has applied the principles and methods reliably to the facts of the case.”

fremgår ikke klart av ordlyden i bestemmelsen, men regelen forutsetter også at beviset er vitenskapelig gyldig. Dette betyr at en enkelt forskers mening ikke vil være tilstrekkelig, i mangel av vitenskapelig aksepterte data. Hvorvidt polygrafbevis oppfyller kravene som oppstilles, vil være bero på en tolkning av bestemmelsen sammenholdt med en vurdering av polygraftesting som et vitenskapelige bevis. Etter domstolens uttalelser i Frye, var synet at polygrafbevis ikke oppfylte kravene i rule 702.

8.7 Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc

I 1993 viser U.S. Supreme Court en ny og mer liberal tolkning av the federal rule 702, og åpner for en ny standard når det gjelder bruken av løgndetektor som bevis.

Prejudikatet for den nye bevisstandarden er U.S. Supreme Court sin avgjørelse i erstatningssaken Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc.⁷³ Ifølge sakens faktum gikk to barn og deres foreldre til sak mot produsenten av medisinen "Bendectin". Deres påstand var at influensamedisinen (Benectin), som moren hadde tatt under svangerskapet, hadde medført at de to barna ble født med fødselsdefekter. For å bevise påstanden, ønsket saksøkerne å føre et ekspertvitenskapelig bevis som var basert på flere vitenskapelige studier. Saken tok ikke direkte opp spørsmålet i forhold til bruken av polygraftester som bevis. Dommen har imidlertid fått avgjørende betydning også for slike bevis, fordi polygraftesting indirekte er et vitenskapelig bevis på lik linje med det beviset som forelå i Daubert.

Som nevnt modifierer U.S. Supreme Court i denne dommen sitt tidligere mer restriktive syn fra Frye, om at vitenskapelige bevis ikke har oppnådd tilstrekkelig "generally acceptance". U.S Supreme Court presenterer i Daubert ett nytt syn som tar utgangspunkt i at ekspertvitneutsagnet må bunne i "Scientific knowledge" (vitenskapelig metode). En direkte fortolkning av dette utsagnet sammenholdt med utsagnene i avgjørelsen forøvrig, viser klart at det må leses noe mer liberalt enn "general acceptance". Domstolen legger videre til grunn at "scientific" må ha sitt grunnlag i vitenskapelige metoder og prosedyrer. Mens "knowledge" må representere

---

⁷³ Publisert 509 U.S. 579 (1993) Supreme Court of United States: Daubert vs. Merrell Dow Pharmaceuticals INC, avsagt 20.12.1993.

mer enn "subjective belief and speculation". Konkret betyr dette at det må foreligge en mer vitenskapelig forskning av en bredere krets. Til slutt forutsettes det i avgjørelsen at beviset må "assist the trier of fact". For å oppnå en slik "assist the trier of fact" oppstilles en "liste" med fire faktorer som må være oppfylles for at kravene til det vitenskapelige beviset som er nevnt overfor skal være oppfylt. Disse faktorene er (1) om vitenskapen som ligger til grunn for det vitenskapelige beviset er tilstrekkelig testet; (2) om teorien er allment kjent og har vært gjenstand for tilstrekkelig notoritet/publisitet.; (3) om det er en kjent feilprosent (treffsikkerhet) og om det er regler om utføringen av teknikken og (4) om teorien har oppnådd tilstrekkelig generell aksept. Konsekvensen av Daubertavgjørelsen er at det blir opp til domstolens skjønn å avgjøre om løgndetektortesting oppfyller Daubert-kriteriene. Hva disse faktorene faktisk innebærer og hvordan de skal tolkes, kan for den enkelte domstol fremstå som problematisk.⁷⁴ I praksis medfører dette at dommere må ta på seg rollen å vurdere vitenskapelig materiale. En vurdering som de kanskje ikke vil være de best egnede til å foreta. Denne bekymringen understrekes av Chief Justice Rehnquist i Daubertavgjørelsen; "I defer to no one in my confidence in federal judges...But I do not think (we should impose on them)...the obligation or the authority to become amateur scientist".

8.8 Prejudikatsvirkninger av Daubert

Selv om det kan oppstilles enkelte kritiske innvendinger, er det etter Daubertavgjørelsen opp til de føderale domstolene å selv ta stilling til om løgndektoren oppfyller listen over påkrevde faktorer som gjør det til et akseptert vitenskapelig bevis. Dette er årsaken til at praksisen varierer innenfor det føderale rettsystemet.

En annen konsekvens som medvirker til en varierende praksis, er spørsmålet om hvorvidt Daubert faktisk har erstattet Frye. Noen domstoler har lagt til grunn at Daubert fullstendig har erstattet Frye, mens andre har fortsatt å holde på det mer restriktive syn som presenteres i Frye. Det er derfor eksempler på meget restriktive fortolkninger, og på den andre siden mer liberale holdninger ved amerikanske føderale domstoler. Eksempelvis kom denne uttalelsen fra en amerikansk føderal domstol etter å ha tolket

---

⁷⁴ Se bla. Berger, Federal Judiciary Center; Faigman et al., 1997.

Daubert ;”It is killing Frye and then resurrecting its ghost”.⁷⁵ Dette vil nødvendigvis også være et avgjørende forhold ved fortolkningen av de såkalte Daubert-kriteriene.

8.9 United States v. Scheffer

Det foreløpig siste skuddet på stammen når det gjelder vitenskapelig bevis fra U.S. Supreme Court kom i United States v. Scheffer i 1998.⁷⁶ Saken tok opp spørsmålet om grunnlovsmessigheten av Military Rule of Evidence 707⁷⁷ som forbyr bruk av løgndetektorbevis i militærsaker. Saksøkte hevdet at regelen som hindret han i å kunne legge fram alle sine bevis (inkl. løgndetektorbevis) representerte ett brudd på Sixth Amendments⁷⁸ jf. Fourteenth Amendment rights⁷⁹ om rettferdig rettergang. Spørsmålet som reises i denne saken har likhet med spørsmål hvorvidt avskjæring av løgndetektorbevis i norske straffesaker kan være et brudd på Den Europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) art. 6.⁸⁰

---

⁷⁵ *Maiorana v. National Gypsum Co.*, 827 F. Supp. 1014, 1033 (S.D.N.Y. 1993).

⁷⁶ 118 S. Ct. 1261 *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc.*

⁷⁷ Mil.R.Evid. 707, *Manual for Courts-Martial, United States* (1998). Lovfested forbud mot bruk av løgndetektor i militære saker.

⁷⁸ Sixth Amendment - In all criminal prosecutions, the accused shall enjoy the right to a speedy and public trial, by an impartial jury of the State and district wherein the crime shall have been committed, which district shall have been previously ascertained by law, and to be informed of the nature and cause of the accusation, to be confronted with the witnesses against him, to have compulsory process for obtaining witnesses in his favor, and to have the assistance of counsel for his defense.”

⁷⁹ Fourteenth Amendment – “Rights Guaranteed Privileges and Immunities of Citizenship, Due Process and Equal Protection” Jf, fotnote 58, Amendmentene er amerikanske grunnlovrettigheter.

⁸⁰ Jf. pkt. 7

9 Vitenskapelig bevis

9.1 Beviskraft

I Rt. 1996 s. 1114 gjør Høyesterett det klart at ”...testens pålitelighet, eventuelt mangel på pålitelighet, ikke er avgjørende for om de skal tillates ført som bevis.” Høyesterett unnlater å uttale seg om bevisets vitenskapelige verdi, og uttaler videre; ”At det hefter usikkerhet ved bevismiddelets beviskraft, gir etter norsk rett ikke grunnlag for å nekte beviset ført. Om det må oppstilles unntak fra dette for helt særegne tilfeller, behøver jeg ikke å gå inn på. Hvilken beviskraft et usikkert bevis skal tillegges i den konkrete sak, vil det høre under den dømmende rett å ta stilling til ved den frie bevisdømmelsen”. Tar man Høyesterett på ordet skal det altså ikke være noe i veien for å føre et bevis som fremstår som ”usikkert”, men at det unntaksvis i særegne tilfeller kan oppstå unntak. I det videre drøftes derfor om løgndetektor er et så usikkert bevis, at det av den grunn tilhører de særegne unntakstilfeller hvor bevisets usikkerhet medfører at det ikke skal kunne føres.

9.2 Er polygrafftest et troverdig bevis

Som tidligere nevnt er hovedtanken bak polygrafftesten at en som lyver vil produsere forskjellig fysiologiske reaksjoner når vedkommende lyver. For at løgntesting skal være troverdig, forutsettes derfor at denne tesen er riktig. Et hovedproblem ved polygrafftesting er om en slik fysiologisk reaksjon faktisk inntreffer fordi vedkommende lyver, eller om den oppstår fordi vedkommende for eksempel er nervøs, forvirret, redd eller i en annen følelsessituasjon som gjør at de fysiologiske reaksjonene forandres.⁸¹

Det har fra flere hold blitt hevdet at polygrafftesting ikke representerer et sikkert bevis, og at den grunnleggende tesen ikke er riktig. Herunder kan det anføres at polygrafftesting forutsetter at (1) at vedkommende som testes ikke kan kontrollere sine fysiologiske reaksjoner, (2) at spesielle følelser ikke kan trigges frem av spesifikke

---

⁸¹ Se Lisa Davis, *A doubtful Device; Polygraph Machine* s. 92. Viser til en studie av polygrafftesting for den Amerikanske Congressen som konkluderte med “the polygraph simply shows whether a question makes someone anxious, and there are a thousand and one reasons that explain why a person hooked up to a polygraph might become anxious”.

stimuli, (3) at det er en sammenheng mellom måten folk ter seg på i ulike situasjoner (4) at det ikke er noen forskjell på folk og at alle vil respondere på den samme måten, og (5) at det ikke kan la seg gjøre å "lure" en slik test.⁸² Dette er spørsmål som er svært vanskelig å besvare.

Vil f. eks. hypotesen om at den som lyver produserer ulike fysiologiske reaksjoner fra når han snakker sant, holde i de tilfeller vedkommende som testes har overbevist seg selv om at svarene han gir et troverdig? Dersom en som har begått et mord ikke husker at han begikk mordet, kan det da forventes at vedkommende reagerer annerledes når han ikke vet at han lyver.⁸³ De fleste som utfører løgntester nekter å utføre testen dersom den som testes kan antas å for eksempel ha vært sterkt beruset på gjerningstidspunktet. Dette til tross – det kan være andre faktorer som gjør at vedkommende ikke husker hva som ha skjedd. Eller ha fortrenget det. Spørsmålene er mange - svarene er usikre.

9.3 Pre-testing

De overnevnte problemstillinger kan delvis imøtegåes ved at den som tester grundig psykologisk utreder vedkommende som testes, før selve testen utføres. En slik utredning gjør at det kan avdekkes om vedkommende er mentalt klart for å testes med polygraf. I realiteten innebærer dette at testeren må utføre en slags løgntest før selve testprosedyren tar til. Det foreligger ingen garanti for at en slik subjektiv vurderingen vil være korrekt.⁸⁴ Uansett så vil dette som på mange andre områder, handle om tiltro til ekspertisen. Har vi klare retningslinjer og krav til den som kan utføre slike tester, vil vel en slik sakkyndigrapport måtte fremstå som like vektig som enhver annen rapport av slik karakter. Det er vel ingenting som tyder på at dersom en slik rapport utarbeides i sammenheng med løgntesting, så er den mer usikker enn om den utarbeides generelt for

---

⁸² Utgangspunkt også i den amerikanske dommen *US v. Piccinonna* 885 F. 2d. 1529 1538 11th cir. 1989.

⁸³ Se Underwood, *Truth Verifiers: From the Hot Iron To the Lie Detector* "...at best, the device can claim only to detect symptoms of emotions consistens with the examinee's belief in the truth of his or her answers".

⁸⁴ Se f.eks Dissens votumet i den amerikanske dommen *Piccinonna*, 885 F. 2d s. 1539 "Of course, there would be no way for an examiner to determine how the subject is appraising in his mind".

å belyse siktedes sinn. En ytterligere sikkerhet ville være dersom testen ble utført av en annen sakkyndig enn den som utfører selve testen. For å sikre kvaliteten på pre-testen, avhenger denne av at det eksisterer et regelverk.

9.4 Regelverk

For å øke troverdigheten ved polygraftesting, er det altså helt klart en forutsetning at det utformes et regelverk som angir regler for selve gjennomføringen, og for hvem som anses kvalifisert til å utføre en slik test. Herunder er det klar en forutsetning at det også må formuleres klare regler for for-testingen. Som nevnt er en forundersøkelse en svært viktig del av en løgndetektortest. Viktigheten av slik testing bekreftes også av dr. Raskin med vitneutsagnet;⁸⁵ ”A poor pre-test interview (or no interview at all) increases the risk of error and decreases the chance of accuracy”.⁸⁶

I USA har bla. The American Polygraph Association, the Departement of Defense og det Federal Bureau of Investigation tatt til ordet for at det bør opprettes et lovverk for polygraftesting.⁸⁷ For medlemmene i American Polygraph Association er det utarbeidet et standardlovverk, ”APA Standards of Practice”. I Norge har vi ikke noe tilsvarende. Høyesterett var imidlertid inne på problemstillingen i Rt. 1996 s. 1114. ”Dersom man tross disse betenkelighetene av personmessig art skulle mene at polygraftester bør tillates som bevis, er det åpenbart behov for å lovregulere dette før en slik ordning innføres”. Det fremheves at lovgiver i så tilfelle må ta hensyn til i hvilke situasjoner polygraftester skal tillates som bevis og hvem det skal gjelde for. Dette begrunnes hovedsakelig i at en konsekvens av at rettsordenen godkjenner bruk av løgndetektor i straffeprosessen vil kunne bli at apparatet etter hvert fikk en vid anvendelse. Selv om det i skrivende stund kun er en person som utfører polygraftesting i Norge, kan man se for seg en utvikling på området dersom bruken av løgndetektor aksepteres. Dette vil bla. åpne for muligheten en økning av f. eks ”hobby-testere” og useriøse aktører. Uten

---

⁸⁵ Se United States vs. Galbreth, 908 F. Supp. 877, 884 (D.N.M. 1995) gjennomgang av Dr. Raskins vitnemål i Daubert høringsen. Raskin regnes som en av de mest erfarne eksperter i verden.

⁸⁶ Se Hensler, side 1289.

⁸⁷ Se United States vs. Cordoba, 991 F. Supp. 1199, 1205 (C.D.Cal. 1998).

lovregulering kan løgndektoren derfor lett kunne bli det kritikerne allerede hevder at den er, kun en sosial selskapslek som ikke gir uttrykk for annet enn noe tilsvarende astrologiske utredninger. Mangel på lovverk har ved minst en anledning ført til at beviset er forkastet ved en amerikansk domstol.⁸⁸ Også de som støtter bruk av polygraf, har hevdet at det største problemet for polygrafens fremtid er mangelen på et klart lovverk og krav til faglig kunnskap til den som utfører testen.⁸⁹ Mangel på lovverk er dermed et av hovedargumentene for at løgndetektor ikke bør taes i bruk.

9.5 Aksept av polygraftesting i det vitenskapelige fagmiljøet

En anerkjennelse av polygrafbasert løgntesting som vitenskapelig bevis vil i stor grad også avhenge av at metoden oppnår vitenskapelige aksept. Den aller største grunnen for at beviset har blitt forkastet ved flere domstoler, har vært begrunnet i mangel på slik anerkjennelse. Dette har medført usikkerhet i forhold til metodens vitenskapelige troverdighet.

I denne sammenheng kan det stilles spørsmål om hvilken krets som må anerkjenne polygrafen for at det kan hevdes at metoden er vitenskapelig anerkjent. Avgrenses kretsen til å gjelde de spesialister som jobber med polygraftesting spesielt, sitter man nødvendigvis igjen med en meget høy grad av aksept. Polygraftesting er en psykologisk/fysiologisk disiplin slik at det vil nok være mer naturlig å se den vitenskapelig kretsen noe videre, og til å gjelde fysiologiske/psykologiske eksperter. Dette har også vært utgangspunktet i den amerikanske rettspraksisen, og det fremgår også av faglitteratur på området.⁹⁰ Det har vist seg at usikkerheten til polygraftesting i enkelte fraksjoner innenfor denne kretsen er stor. I USA har bla. the American Medical Association stilt store spørsmålstegn til polygrafens troverdighet.⁹¹ Imidlertid viste en

---

⁸⁸ Se Cordoba, 991 F. Supp side 1208 "...lack of uniform standards weighs in favour of inadmissibility".

⁸⁹ Se Hensler, side 1256.

⁹⁰ Se bla. United States vs. Pitner, 969 F. Supp. 1246, 1246, 1251 (W.D. Wash, 1997, som studerer at polygrafeksperter omfatter mer enn bare de som spesifikk jobber med denne type løgntesting. Se også McCall side 410 "Only scientists specializing in psychology have the capabilities required".

⁹¹ Se Pitnes side 1251.

studie at to tredjedeler av medlemmene i the Society for Psychophysiological Research mente at løgndektoren var et "valuable diagnostic tool(s) when considered with other available information or that (they were) sufficiently reliable to be the sole determinant".⁹² Dette er uansett ikke ensbetydende med at det er et godt bevis i straffesaker.

Selv om anerkjennelsen av polygraftesting i fagmiljøet neppe er særlig utbredt, bør dette ikke vektlegges i alt for stor grad. Det har i flere saker fremstått som et problem at vurdering av testens troverdighet har bestått i at domstoler har hentet ekspertise fra grunnforskningslaboratoriene der psykofysiologer har god polygrafkompetanse akademisk sett, men hvor praktisk ingen av dem har kompetanse til å gjennomføre polygraftester i reelle straffesaker. De fleste polygraftestere har derimot begrenset grunnforskningskompetanse, men har skoloring i praktisk bruk av slike testteknikker i straffesaker. Den første gruppen har en tendens til å vektlegge sterkest laboratoriestudier av treffsikkerhet, mens den siste gruppen vektlegger sterkere resultater fra kontrollerte feltstudier der polygraftester har vist svært høy treffsikkerhet. Det bør nok kunne konkluderes med at den som får avgjørende betydning i det minste bør ha ekspertise på det spesielle området.

9.6 Selvinkriminering

Bruken av løgntesting kan også problematiseres i forhold til spørsmålet om selvinkriminering. I norsk rett gjelder regler som gir vern mot å "inkriminere" seg selv. Siktete har som nevnt ovenfor ingen forklaringsplikt overfor politiet eller retten, jf. strpl. §§ 230 og 232 samt §§ 90 og 91, og de kan ikke straffes for uriktig forklaring, jf. § strl. 167 og Rt. 1982 s. 173.⁹³ Retten til å forholde seg taus og ikke bidra til sin egen domfellelse fremgår ikke direkte av EMK, men domstolen har innfortolket en slik regel i kravet til rettferdig rettergang, jf. EMK art. 6 (1) jf. Funke v. Frankrike.⁹⁴ Det legges derfor til grunn at vernet mot selvinkriminering er et grunnleggende prinsipp i norsk rett.

---

⁹² Se Honts and Quick, side 1016 (diskuterer en undersøkelse utført ved the University of North Dakota).

⁹³ Se Møse Menneskerettigheter 2002, side 345 flg.

⁹⁴ Avgjørelse fra EMD A 256-A (1993).

Begrunnelsen bak prinsippet om selvinkriminering er at en skyldige ikke skal tvinges til valget mellom å lyve eller å bidra til sin egen domfellelse. De hensyn som bærer regelen vil derfor ikke gjøre seg gjeldende med samme styrke når det gjelder løgntesting. Det er i denne sammenheng ganske nærliggende å hevde at de fleste skyldige vil lyve i alle tilfelle. Det er i så fall liten grunn til å stille den sannferdig skyldige dårligere enn den løgnaktige som benekter sin skyld. Ved løgntesting stiller man ikke siktede overfor et samvittighetsvalg. Vedkommende pålegges ikke en plikt til å komme med sannheten. Problemet blir bare, det nytter ikke lyve, løgndetektoren vil i alle tilfelle avsløre vedkommende.

Selv om det er uomtvistet at siktede ikke kan tvinges til å medvirke til sin egen domfellelse, gjelder ikke dette uten unntak. Siktede kan for eksempel tvinges til å avgi fingeravtrykk og underkaste seg fysiske undersøkelser, som i realiteten kan bidra til hans egen domfellelse. Bruk av løgndetektor vil imidlertid skille seg vesentlig fra disse metodene, i og med at en løgndetektortest tar sikte på å avdekke fysiske reaksjoner som siktede ikke selv rår over. Dersom siktede skulle kunne tvinges til å utføre en løgndetektortest, ville dette i prinsippet kunne medføre en krenkelse av prinsippet mot selvinkriminering. Dette vil nok bare være tilfellet i de ulovfestede tilfeller siktede kan tvinges til å la seg polygrafteste. I de tilfeller siktede samtykker eller selv ber om å bli testet, vil prinsippet om selvinkriminering neppe kunne krenkes ved utføring av løgntest.

9.7 Jury

Dersom resultatet fra en polygraftest kunne legges frem som bevis for norske domstoler, vil man innføre et kvalitativt sett nytt bevis. Selv om det vil være opp til domstolen og vurdere vekten av beviset, vil et slikt bevis gi klare indisier på om tiltalte er troverdig i sin forklaring. Høyesterett uttalte i Rt. 1996 s. 1114 at ”det synes å være nær allment akseptert, også av dem som mener polygraftester er meget pålitelige, at det ikke ville være forsvarlig å bruke slike tester som eneste og avgjørende bevis, men at testene må ses sammen med det øvrige bevismaterialet i saken”. I forlengelsen av dette utsagnet, oppstår spørsmål i forhold til hvilken vekt et slikt bevis skal tilkjennes. At fagfolk vil kunne vekte beviset riktig, kan vel neppe betviles. Spørsmålet fremstår imidlertid mer

problematisk i forhold til en jury. En jury kan gjennom en anerkjennelse av at dette dreier seg om et vitenskapelig bevis, legger for stor vekt på dette enn hva troverdigheten av beviset tilsier. En blir her presentert for et bevis som med 70 % opp til 90 % sikkerhet kan angi om tiltalte snakker sant eller ikke. Som en amerikanske føderal domstol uttalte; ”With the lack of standardization of polygraphprozedure and lack of agreement as to necessary qualification of examiners, the jury would have very little basis to evaluate the conflicting expert testimony”.⁹⁵ Mangel på kunnskap vil kunne medføre at en jury med stor sannsynlighet i en slik situasjon enten legger for stor vekt på beviset, eller fullstendig overser det.

9.8 Bevissannsynlighet

Som tidligere nevnt skal ingen dømmes i straffesaker med mindre det er bevist at vedkommende er skyldig etter tiltalen, jf. innledning kap. 1. En løgndetektortest vil i beste fall angi en sannsynlighet på litt over 90 %, og i andre tilfeller ned mot 80 %. I saker hvor det er få bevis, vil en slik test kunne fremstå som relativt avgjørende for utfallet av saken. Legger man til grunn at det kan forekomme feilkilder som senker treffsikkerheten, kan dette være et problem. Det er fra flere hold blitt hevdet at slike feilkilder kan være med å svekke testens troverdighet fra 10-50%. Dette vil alltid være antagelser, og det vil aldri være sikkert for verken dommer eller jury om slike feilkilder omfatter den testen som er lagt frem for dem. I saker hvor det er få andre bevis, er det nærliggende å tenke seg at et slikt bevis i realiteten få en avgjørende betydning. I et slikt tilfelle kan polygrafresultatet vektes for tungt, i forhold til det faktum at det reelt sett kan representere en mye lavere pålitelighet enn antatt. Den faktiske konsekvensen av det vil da være at man i denne type straffesaker kan komme til å straffedømme med mye lavere bevissannsynlighet enn hva som er påkrevd.

9.9 Når skal polygrafbevis kunne anvendes

En annen bekymring er at dersom slikt bevis tillates ført, vil omfanget av de antall ganger beviset påberopes, ikke harmonere med bevisstyrken et slikt bevis bør ilegges i forhold til sin usikkerhet. Herunder legges det til grunn at løgntesting ved polygraf bør

---

⁹⁵ United States vs. Dugue, 176 F.R.D. 691, 695 (N.D. Ga.) 1998.

regnes som et ”usikkert bevis”. Det er fra flere hold hevdet at innføring av et slikt bevis kan medføre en inflasjon av slike bevis i domstolen, og at grensen for når kan brukes og hvem som kan legge det frem, er vanskelig å trekke⁹⁶.

En annen antagelse er at dersom man tillater slike bevis ført, vil rettsaken først og fremst kunne spinne rundt en uoverensstemmelse mellom eksperter. Hvorvidt dette er et godt nok bevis, og om hvilken vekt det skal tilkjennes. Dette kan føre til at domstolen og evt. jury blir for involvert i denne problemstillingen, og at dette indirekte fører til at beviset tilkjennes større vekt enn det burde ved at andre sider av saken overskygges av polygrafspørsmålene.

9.10 Hypotetisk utfall ved bruk av polygrafbevis

For å eksemplifisere de ovennevnte bekymringene, vil jeg se for meg to hypotetiske saker.⁹⁷

1. I denne saken er tiltalen forsettelig drap. Etter at alle bevisene er lagt fram i saken, har retten kommet til at det er 100 % sannsynlig at tiltalte er skyldig etter tiltalen, og at han skal dømmes. I siste liten får tiltalte rett til å føre polygrafbevis. Ekspertvitnet vitner om at tiltalte med 97 % sikkerhet snakker sant, og at han etter hans mening er en meget pålitelig person.

2. Også i denne saken er tiltalen forsettelig drap. Påtalemyndigheten presenterer et fingeravtrykk som kan knytte tiltalte til åstedet og tiltalte samtykker til polygraftesting som viser med 97 % sannsynlighet at tiltalte lyver når han påstår at han er uskyldig. Forsvaret har bare et bevis, tiltaltes alibi om at han var hjemme sammen med sin kone den natten drapet ble utført.

---

⁹⁶ Se bla. uttalelser i Rt. 1996 s. 1114 ”Åpnes det for polygraftester av siktede som bevismiddel, vil man vanskelig kunne nekte beviset hvor det er et vitne, f.eks en fornærmet i en sedelighetssak, som ønsker å fremlegge polygraftest av seg.”

⁹⁷ Eksemplet er nok praktisk umulig, men er ment for å understreke et teoretisk poeng.

I den første saken er det en fare for at domstolen, særlig en jury, vil kunne ilegge alt for stor vekt på det vitenskapelige beviset. Selv om det er relativt klare bevis for at tiltalte er skyldig, vil det i mange tilfeller likevel ligge en viss usikkerhet om tiltalte likevel kan være uskyldig. Dersom da et ekspertvitne uttaler seg om at tiltalte med en så stor sannsynlighet er uskyldig, vil dette kunne forvirre ytterligere. I ytterste konsekvens i en sak som nr. 1 kan dette føre til at tiltalte frifinnes til tross for den nevnte bevissituasjonen. Beviset vil i så tilfelle rent praktisk fungere som et utelukkelsesbevis. Selv om løgndetektorbevis i enkelte saker kan være med å hindre at det begås justismord, er det uansett nærliggende å spekulere i at bevisets usikre egenskap faktisk medfører at skyldige kan gå fri. Men igjen, der er en hårfin grense når man tenker på utgangspunktet om at en uskyldig dømt, er en for mange.

Den andre saken viser den omvendte situasjonen. Også i denne saken oppstår spørsmålet om hvor mye vekt et slikt bevis bør tilkjennes. Her er det imidlertid nærliggende å tenke seg at påtalemyndigheten uten løgndetektorbeviset ikke har nok bevis til å ta ut tiltale. Det er derfor et paradoks at dersom beviset ikke skulle vektes som et utelukkelsesbevis eller i det minst vektes tungt under rettsaken, hvordan skal det da i noen tilfeller kunne være et godt nok bevis til å ta ut tiltale? Påliteligheten av en polygraftest vil ikke forandre seg etter på hvilket stadiet saken befinner seg på. Det er derfor nærliggende å hevde at dersom polygraftesten ikke kan anvendes som et utelukkelsesbevis, eller vektes tungt, at den ikke bør tillates under noen omstendighet.

10 Avslutning

I de siste årene har spørsmål i forhold til bruk av løgndetektor i straffesaker, ved flere anledninger stått på dagsorden. Forhold ved det ulovfestede forbudet i Norge skal snart opp for EMD. Det er derfor ingenting som tyder på at debatten om bruk av polygraf som bevis i straffesaker - kommer til å dø ut med det første. Hva lovgiver eller Høyesterett vil foreta seg i saken, er et åpent spørsmål. I skrivende stund, er det imidlertid ingen politisk vilje for å vurderes eller forandre rettsituasjonen. Det er heller ingenting som tyder på at Høyesterett vil oppheve forbudet.

Debatten om bruken av løgndetektor kan oppleves som uoversiktlig da det er mange myter ute å går når det gjelder løgntesting med polygraf. Dette har nok også ført til at mange har en oppfatning av hva løgntesting er, men færre som faktisk kjenner til dens vitenskapelige metode. Det kan uansett spørres om motstanden er velbegrunnet, og at man gjør riktig i å ikke anerkjenne bruken av løgntesting i norsk straffeprosess. Selv om metoden kan være med på å forhindre at justismord begås, kan metoden også være med å hjelpe skyldige å gå fri. Det avhenger helt på hva som er den faktiske treffsikkerheten sammenholdt med hvilken vekt beviset ilegges av domstolen. I en forlengelse av den problemstillingen er det neppe riktig å hevde at løgndektoren fremstår som en anerkjent og vitenskapelig sikker metode, dersom man plasserer vitenskapen i en videre krets. Ikke bare må man ta stilling til løgndektorens vitenskapelige plassering, men man tvinges også til å stille spørsmålet om det er en menneskerett å lyve? Retten til å lyve er vel en side av retten til fri tanke – retten til å unnlate å meddele sine tanker. En slik frihet kan vel bare eksistere dersom man kan avvise et forsøk på å trenge inn i tankevirksomheten med en løgn. Hvor langt skal man imidlertid trekke denne retten? Bør man ikke i det minste selv ha anledning til å bestemme om en vil la seg løgnteste, og at man vil frasi seg retten til å ha sine egne tanker trygt bevart inni seg selv? Burde det ikke da være opp til domstolen å vurdere hvorvidt et resultatet av en slik test er et godt nok bevis, og hvilken vekt det skal ilegges? Burde ikke faren for at vedkommende dømmes uskyldig, veie tyngre enn at beviset kan ha en feilmargin og at ikke alle i det vitenskapelige miljøet anerkjenner bruk av detektoren? Ser man dette i tillegg til at vedkommende i noen tilfeller ilegges et behov for personvern som han ikke selv mener å ha, virker dagens vekting av problemstillingen noe absurd i enkelte saker. Til slutt kan man spørre seg om Norge burde se til andre land, hvor bruken er utbredt, og vurdere beviset i seg selv, før man konkluderer med at det er personlighetsinkrenkende?

Spørsmålet er vanskelig, og svaret er ikke gitt. For meg fremstår det imidlertid som klart at den begrunnelsen som Høyesterett gir i Rt. 1994 s. 1114 ikke er god nok til å begrunne dagens ulovfestede forbud. Tiden som har gått siden dommen ble avsagt sett i sammenheng med utviklingen av vitenskapen, sammenholdt med at spørsmålet ved flere anledninger har vært dagsaktuelt, synes de begrunnelser som er gitt å medføre at en gjennomgang av problemstillingen bør prioriteres av lovgiver. For som Anders Bratholm sa om å eventuelt anerkjenne løgndetektor som bevis, ”Det er vel mer følelsen av at vi her kan begå et alvorlig feilgrep, enn evnen til å påvise klare ulemper med

ordningen, som holder meg tilbake.”⁹⁸ Dette er nok også holdningen til mange. Bekymringen for det usikre, følgen av å innføre et slikt bevis, og mangelen på klare svar. Enn så lenge – EMD har ordet.

---

⁹⁸ Bratholm, En snarvei til sannheten? s. 15.

11 Litteraturliste

Norsk litteratur:

Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*. 4.utg. Universitetsforlaget, 1997.

Andenæs, Johs. *Norsk straffeprosess Bind I*. 3. utg. Universitetsforlaget, 2000.

Bjerke, Hans Kristian *Straffeprosessloven. Kommentartutgave*. Bind I & II 3. utg. Universitetsforlaget, 2001.

Eckhoff, Torstein *Rettskildelære* 5. utg. ved Jan E. Helgesen Universitetsforlaget, 2001.

Eskeland, Ståle *Strafferett* 1. utg. Cappelen Akademisk Forlag, 2000.

Gisle, Jon m. Fl. *Jusleksikon* Kunnskapsforlaget, 1999.

Hov, Jo *Rettergang I & II* Papinan AS, 1999.

Møse, Erik *Menneskerettigheter* Cappelens Akademisk Forlag, 2002.

Aall, Jørgen *Rettergang og menneskerettigheter. Den Europeiske menneskerettighetskonvensjonens artikkel 6 og norsk straffeprosess* Universitetsforlaget, 1995.

Utenlandsk litteratur:

Bailey, F. Lee og Fishman, Jenneth J. *Criminal Trial Techniques*, Deerfield, New York Rochester, 1994.

Beulke, Werner *Strafprozessrecht*, Universität Passau, 7. neu bearbeiteten Auflage, C.F. Müller Verlag Heidelberg.

Hensler, Timothy B. *A Critical Look at the Admissibility of Polygraph Evidence in the Wake of Daubert: The Lie Detector Fails the Test*, 1997.

Imwinkelried, Edward J. & Garland, Norman M. *Exculpatory Evidence – The Accused's Constitutional Right Introduce Favorable Evidence* 2nd edition, 1996.

Lykken, David T. *The Case Against Polygraph Testing, in the Polygraph Test: Lies Truth and Science* Anthony Gale edition, 1988.

Lykken, David T. *A tremor in the blood: Uses and abuses of the lie detector*, New York Plenumress, 1998

Matte, James Allan *Forensic psychophysiology: Using the polygraph: Scientific truth verification - lie detection*, 1996.

Raskin, D. C., Hare R. D. *Psychopathy and detection of deception in a prison population*, *Psychophysiology*, 15, 1978.

Savage, David G. *Let Trial Judges Decide – High Court Reject a Per Se Rule Polygraph Evidence*, 1999.

Schuubert, Frank A. *Introduction to the law and the legal system* Eighth Edition, Houghton Mifflin Company, 2004.

Underwood Richard H, *Truth verifies: From the hot iron to the liedetector*, 1995

Artikler:

Bratholm, Anders og Svebak, Sven *Bruk av løgndetektor i straffesaker?* Lov og rett nr. 2 1998, side 65-66.

Bratholm, Anders *En snarvei til sannheten?* Bruk av løgndetektor i strafferettspleien Norsk tidsskrift for kriminalvitenskap, 1965.

Bratholm, Anders *The right to lie in Legal Essays*, Festskrift til Frede Castberg, 1963.

Dybedahl, Nina *Regler om bevisføring*, Paragrafen.no 16.03.03.

Echoff, Torstein *Legalitetsprinsippet*, Tidsskrift for rettsvitenskap 1963.

Juridisk utdrag for Høyesterett i Kjæremålssak 9/1996.

Knardahl, Svein forskningssjef ved Arbeidsfysiologisk seksjon, Statens arbeidsmiljøinstitutt og professor dr. med, psykologisk institutt, Universitetet i Oslo *Løgndetektor er ubrukelig*, Kronikk i Aftenposten 14.11.03.

Ramberg, Marit og Brubak Trond *Justismord*, Universitas 20. November 1996

Svebak, Sven *Løgn og troverdighet – Vurdering basert på vitenskapelig metoder*, P2 Akademiet NRK fakta 2001.

Svebak, Sven *Vi får flere rettskandaler*, Kronikk i VG 06.10.04.

Svebak, Sven *Løgndetektor kan hindre justismord*, (Svar på Knardahls innlegg) Aftenposten 14.01.04.

Utenlandske artikler:

Davis, Lisa A *doubtful Device; Polygraph Machine*, HEALT okt. 1992

Farwell, LA & Bonchin *The truth will out: Interrogative polygraph ("lie detector") with event-related brain potentials*, psychophysiology, 1991

Honts, Charles R. og Quick, Bruce D *The Polygraph in 1995: Progress in Science and the law*, North Dakota Law Review vol 71:987, 1995

Honts, Charles Robert, Kircher, John A og Raskin, David C & Quick Bruce D. *International Journal of Psychophysiology* 20, 1995

Imwinkelried, Edward J. *A new Era in the Evolution of Scientific Evidence – A primer on Evaluation the Weight of Scientific Evidence*, 23 Wm. & Maryland Law Review 261 (1981)

Journal of Forensic Sciences 1995.

Kargl, Walter & Rechtsanwalt Stefan Kirsch *Zur Zulässigkeit eines untauglichen Beweismittels im Strafverfahren*, JuS 2000 heft 6 537.

McCall, James R. *Misconceptions and Reevaluation – Polygraph Admissibility After Rock and Daubert*, University of Illinois Law Review, 1996.

Willett, Edward *Lie Detectors* British Columbia Civil Liberties Association position paper *The polygraph as a truth detector*, 2002.

Forarbeider:

Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra straffelovskomiteén (1969)

NOU 2001:12 Rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker

NOU 2001:32 Bind B *Rett på sak*. Lov om tvisteløsning (tvisteloven)

Ot. Prp. Nr. 35 for 1978 - 79

Domsregister:

Rt. 1996 s. 1114

Rt. Rt. 1997 s. 689

Rt. 1997 s. 1145

Rt. 1990 s. 1998 "fotobokssaken"

Rt. 1994 s. 610 "Bølgepapsaken"

Rt. 1990 s. 1009

Avgjørelser av Den europeiske menneskerettighetsdomstolen:

Funke v. Frankrike A 256-A (1993).

Utenlandske avgjørelser:

Svensk høyesterettsdom Nytt Juridisk Arkiv 1996 avd. I C s. 53

Svea Hovrätt 1997-06-18 Dom nr. B 2264/96

Østerrisk høyesterettsavgjørelse OGH 120s 47/77

Court of Appeals of District of Columbia, *Frye v. United States*, avsagt 23.12.23

Supreme Court of United States *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals* 113 S. ct. 2786
avsagt 20.12.93

Supreme Court of United States United States v. Scheffer, 118 s. ct. 1261 (1998)

United States District Court New Mexico *United States v. Galbreth*

United States District Court Arizona *United states v. Valdez* 371 P. 2d 896 Arizona
1962

Maiorana v. National Gypsum Co., 827 F. Supp. 1014, 1033 (S.D.N.Y. 1993)

Lovregister:

Almindelig borgelig straffelov, lov av 22. mai. Nr. 10 1902

Menneskerettsloven, lov av 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes
stilling i norsk rett.

Straffeprosessloven, lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker

Tvistemålsloven, Lov av 13. august 1915 nr. 6 om rettergangen i tvistemål

Utenlandsk lovgivning:

United States of America Federal Rules of evidence 702 og Evidence Rule 403.

United States of America Military rule of evidence 707.

